

ขั้นแม่ข่ายศึกษาปีที่

หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน

๔

วรรณคดีวจังช์



กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๖๑

๖๒.-

ดร. วนิดา

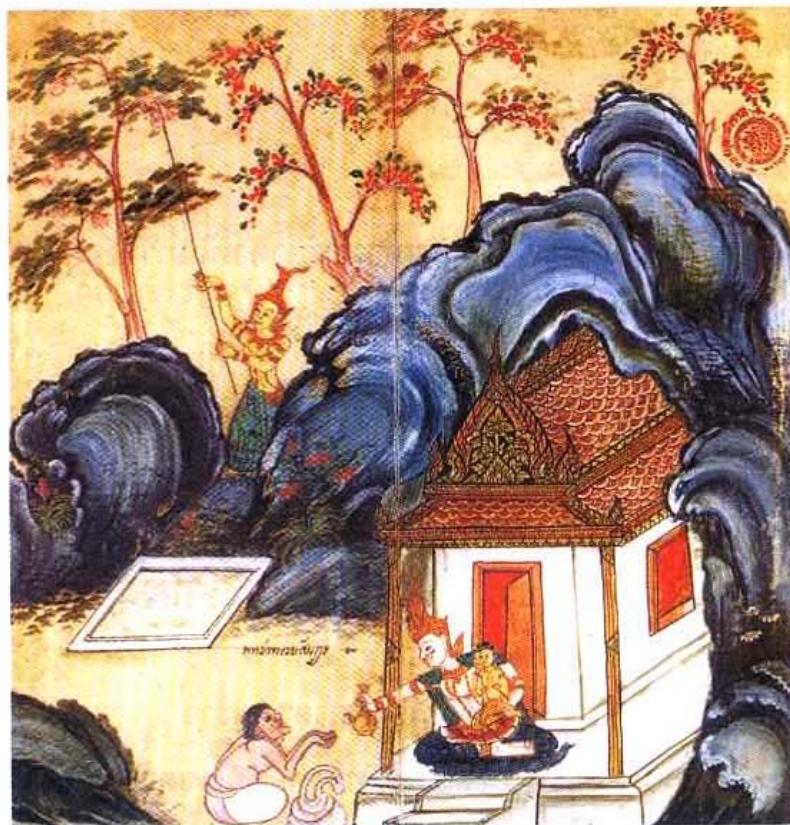
หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน

วรรณคดีวิจักษ์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๘



สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน

วรรณคดีวิจักษ์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๙

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์และโทรสาร ๐ ๒๖๒๘ ๕๓๔๓

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาดำเนินการจัดพิมพ์

ISBN 974-01-5108-6

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง

พ.ศ. ๒๕๕๙

จำนวน ๒๐๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงวังทองหลาง เขตวังทองหลาง

กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๓๘ ๓๐๓๓, ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ โทรสาร ๐ ๒๕๓๘ ๙๙๕๖

www.suksapan.or.th



หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ เป็นหนังสือเรียนที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษา-ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ มีศาสตราจารย์กุสุมา รักษณ์ เป็นประธานการจัดทำ

แนวการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือเรียน วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาวรรณคดีที่กำหนดไว้ในประกาศกระทรวงศึกษาธิการลงวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๕๔ เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๔ และเพื่อให้เข้าใจถึงคุณค่าของวรรณคดีด้านต่างๆ เช่น คุณค่าด้านอารมณ์ คุณค่าด้านคุณธรรม คุณค่าด้านวรรณศิลป์ และคุณค่าที่สร้างสรรค์จากจินตนาการของกวี นอกจากนี้ยังส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักใช้กระบวนการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล นำไปสู่ความรู้ความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดและวิถีชีวิตของบรรพบุรุษชาบซึ่งในวรรณคดี วัฒนธรรมทางภาษา และความเป็นไทย โดยนำเสนออย่างน่าสนใจและชานติดตาม

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการและบรรลุจุดหมายของหลักสูตร หากมีข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข กรุณาแจ้งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อปรับปรุงให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นต่อไป และขอขอบคุณคณะกรรมการรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำหนังสือเรียนเล่มนี้ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีไว ณ โอกาสนี้

๒๘๕

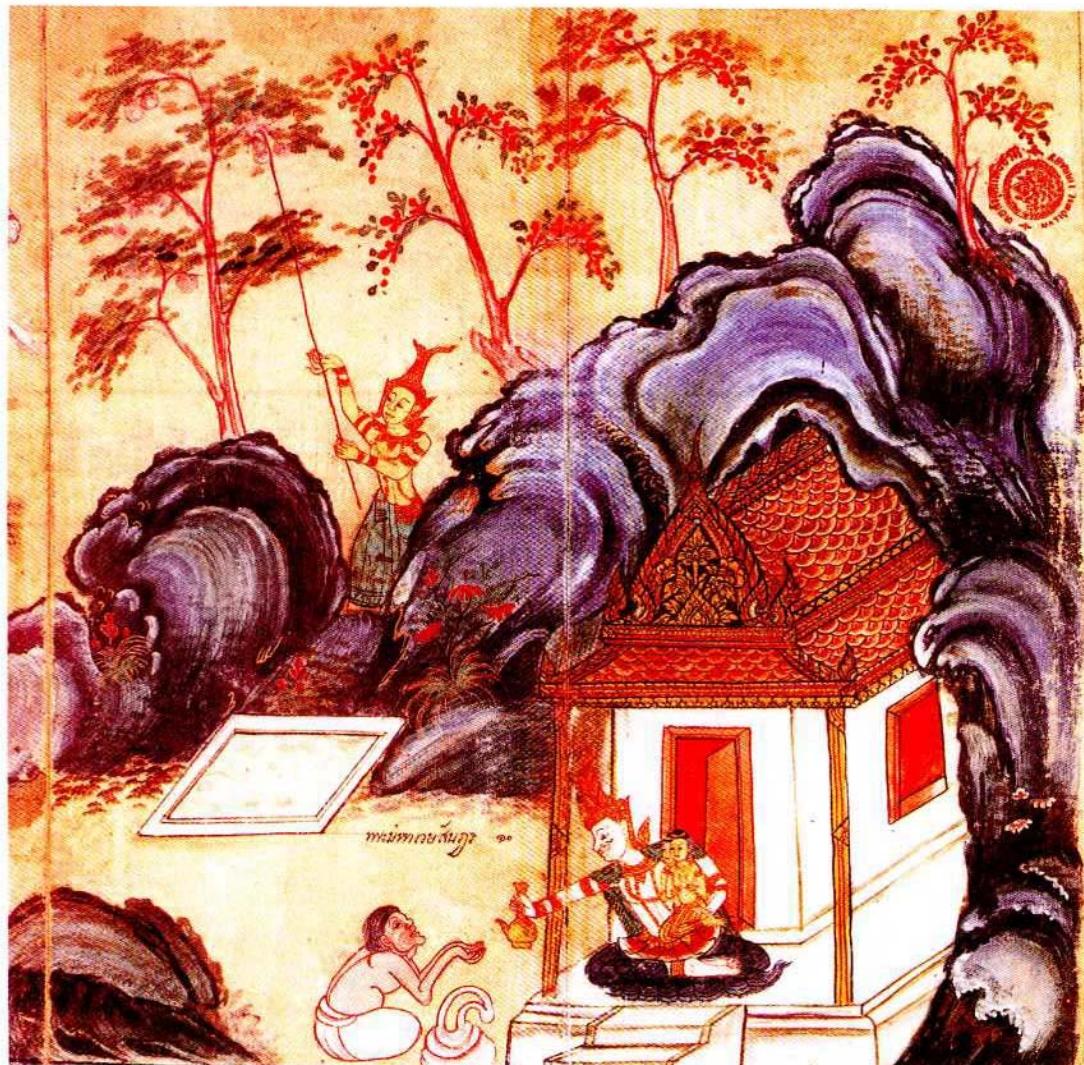
(นางพรนิภา ลิมปพยomm)

เลขานุการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๑๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔



มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กัณฑ์มัธรี



มหาเวสสันดรชาดก

ตอน พระเวสสันดรทรงหล่อร่างกลองกุ马拉ให้แก่พระมหาณัฐชัก
ในขณะที่พระนางมัตตีเสด็จไปป่าหาผลไม้

(ภาพจากสมุดภาพไตรภูมิ ฉบับกรุงธนบุรี)

บทวิเคราะห์

การที่แม่จะยอมยกลูกให้ไปอยู่กับผู้อื่นเป็นเรื่องทำได้ยาก ยิ่งยกให้แก่คนแปลกหน้า ก็ยากยิ่งขึ้นไปอีก ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก พระนางมัතีทรงเคราโศกที่ต้องพรางจากพระโพธารามชิดา คือพระชาลีและพระกันหา แต่เมื่อรู้ว่าพระเวสสันดรได้ประทานพระกุณารั้งสองให้แก่ชูชอกเพื่อเป็นการบำเพ็ญทานบารมีแล้ว พระนางก็หักพระทัยได้และอนุโมทนาในการบำเพ็ญทานบารมีครั้งนั้น ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กันฑ์มัทธี สำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สะท้อนให้เห็นความรักอันยิ่งใหญ่ของแม่ที่มีต่อลูก อ่อนโยนหาที่เปรียบไม่ได้



จิตกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา เรื่อง มหาเวสสันดรชาดก กันฑ์มัทธี

(จากหนังสือ ห้องทศชาติผ่านจิตกรรม ของอุทกง ประศาสนวินิจฉัย)

ความรักและความห่วงใยที่พระนางมัทรีมีต่อพระชาลีและพระกันยา

ในคืนก่อนรุ่งเช้าที่พระนางมัทรีจะเสด็จออกจากอาศรมเข้าป่าไปเก็บผลไม้เป็นอาหารของพระเวสสันดรและพระกุมาห์ทั้งสอง พระนางทรงผันร้ายและทูลขอให้พระเวสสันดรทำนายฝันให้ แม้พระเวสสันดรจะทรงเสกลบเกลื่อนและไม่ทำนายฝัน แต่พระนางก็ยังไม่สนใจพระทัย ก่อนเข้าป่าพระนางทรงฝากระโอะรัสและพระธิดาแก่พระเวสสันดรให้ช่วยดูแลให้ดี หลังจากพระเวสสันดรประทานพระชาลีและพระกันยาให้แก่ชูชากไปแล้วบรรดาเทพยาทั้งหลายถ่างกับบริวิตกว่าพระนางจะทรงทุกข์โศก หากกลับออกจากป่าเร็วและทราบเรื่องก็คงจะทรงติดตามไปทวงพระกุมาห์ทั้งสองคืนจากชูชาก อันจะเป็นเหตุให้พระเวสสันดรทรงบำเพ็ญทานบารมีไม่สำเร็จ พระอินทร์จึงสั่งเทพบริหาร ๓ องค์ให้แปลงกายเป็นพญาไกรสรราชสีห์ พญาเสือโคร่ง และพญาเสือเหลือง ไปสักดักน้ำพระนางมัทรีไว้ไม่ให้กลับไปยังอาศรมได้ ต่อเมื่อเวลาล่วงเลยไปแล้วจึงหลีกทางให้พระนางเสด็จกลับอาศรม

ฝ่ายพระนางมัทรี เมื่อเสด็จเข้าป่าก็ทรงพบว่าธรรมชาติผิดปกติไปจากที่เคยพบเห็น ที่ที่เคยมีผลไม้กลับกลายเป็นมีดอกไม้ ที่ที่เคยมีดอกไม้กลับกลายเป็นมีผลไม้ ทั้งท้องฟ้าก็มีเมฆมัว漫 เห็นขอบฟ้าแดงเป็นสีเลือด ทำให้พระนางประหวั่นพรั่นพระทัย ยิ่งไม่ค้นพลัดตกจากบ่า และขอเกี้ยวผลไม้เลื่อนหลุดจากมืออย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อนก็ยิ่งไม่สนใจพระทัย พระนางทรงเก็บผลไม้ใส่กระซื้าเพื่อจะได้รับกลับอาศรม แต่ระหว่างทางกลับทรงพบสัตว์ป่าทั้งสาม พระนางได้อ้อนวอนขอทางจากสัตว์ป่านั้นเป็นเวลานาน ต่อเมื่อพระจันทร์ขึ้นแล้ว สัตว์ทั้งสามจึงเปิดทางให้ตามคำขอ พระนางทรงวิงกลับมายังอาศรม ก็ไม่พบพระกุมาห์ทั้งสองที่เคยออกมานั่งรับเป็นประจำ ทำให้พระนางหวาดหวั่นพระทัยยิ่งนัก เมื่อทูลถามพระเวสสันดร พระองค์ก็ไม่ยอมตรัสด้วย พระนางกลัดกกลั่มพระทัยและทรงร้องให้คร่าราษฎร์ พระเวสสันดรทรงเห็นพระนางเคราะโศกเป็นอันมาก จึงหาวิธีตัดความทุกข์โศกด้วยการแกลงกล่าวหาระ奔跑ว่าคิดนอกใจไปคบชายนั่น จึงได้กลับมาถึงอาศรมในเวลากลางคืน พระนางมัทรีทรงคร่าราษฎร์หลอกด้วยความวิบโยคนสันสติไป เมื่อพื้นขึ้นและพระเวสสันดรรัสรสเล่าความจริงว่าได้ประทานพระกุมาห์ทั้งสองให้แก่ชูชากไปแล้ว พระนางจึงทรงค่อยหายโศกเคราะและอนุโมทนาในการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร

ความรักของพระนางมัทรีที่มีต่อพระชาลีและพระกันเหาเป็นความรักของแม่ทั่วไป ที่ห่วงใยลูกที่ยังเล็กอยู่ พระนางทรงเป็นพระมารดาที่เลี้ยงดูพระโอรสพระธิดาอย่างใกล้ชิด ทรงจำทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับพระกุmurทั้งสองได้หมด “ไม่ว่าจะเป็นรอยพระบาทหรือของเล่น ต่างๆ เมื่อพระนางเสด็จกลับถึงอาครมแล้วไม่เห็นพระกุmurทั้งสองก็รีบมารอม และทรงห่วนวิตกว่าพระโอรสพระธิดาหายไปอยู่ ณ ที่ใด ตอนนี้มีบทบรรณน่าว่า

...แม่สู้พยาบาลบำรุงเจ้าแต่เยาว์มา เจ้ามิได้ห่างพระมารดาสักหายใจ โอ ความเข้มใจในครั้งนี้นี่เหลือขนาด สิ้นสมบัติพลัծญาติยังแต่ตัว ต้องไปหากมาเลี้ยงลูกและเลี้ยงผัวทุกเวลา แม่มาสละเจ้าไว้เป็นกำพร้าทั้งสององค์ (หัสวา) เสมือนหนึ่งลูกหงส์เหมาราชบังษิน ปราศจากมุจลินท์ไปตกคลุก ในโคลนหนอง สิ้นสักทองอันผ่องแผ้ว แม่กลับเข้ามาถึงแล้วได้เชยชมซึ่นสวยงาม ที่เหนืออยยากก์เสื่อมหายคลายทุกข์ทุกเจลang ลีมสมบัติทั้งวงศานิวังเรียง โอ แต่ก่อนเออยแม่เคยได้ยินแต่เสียงเจ้าเจราแจ้วๆ ออยู่ตรงนี้ (อิท ปกาลญช) นั่นก็royเท้าพ่อชาลี นกบุตรศรีแม่กันเหา พระมารดา ยังแผลเห็น โน่นก็กรุดทรายเจ้ายังรายเล่นเป็นกองๆ สิ่งของทั้งหลายเป็นเครื่องเล่นยังเห็นอยู่ (น ทิสสเร) แต่ลูกรักทั้งคู่ไปอยู่ไหนไม่เห็นเลย...

พระนางมัทรีรู้สึกผิดที่ต้องทิ้งพระโอรสพระธิดาไว้ร่วกับเป็นเด็กกำพร้า “ไม่อยู่ คงดูแล และที่เคยเห็นหน้าพระกุmurทั้งสองเมื่อกลับจากป่าก็เป็นโอลอันวิเศษที่ทำให้พระนางหายเหนื่อย แต่มีอะไรไม่พบรอบพระนางก็ทรงวิตกว่าพระกุmurทั้งสองอาจจะชนพากันไปเที่ยวเล่นจนหลงทางหรือลูกสัตว์ร้ายขบกัดเจาจนเสียชีวิต การเดาโดยไม่รู้ความจริง ก่อให้เกิดความทุกข์โศกเป็นที่ยิ่ง ทั้งพระเวสสันดร์ก็ไม่ยอมตรัสตอบและทำท่าทางเหมือนไม่พอพระทัยด้วย ก็ยิ่งทำให้ทุกข์มากขึ้นไปอีก จึงทรงรำพันว่าดังนี้

...แม่ไม่เคยได้เคืองแค้นเหมือนหนึ่งครั้งนี้ เมื่อจากบุรีทุเรศมา ก็พร้อมหน้าทั้งลูกผัวเป็นเพื่อนทุกข์ สำคัญว่าจะเป็นสุขประสายกเมื่อ ยามจน ครั้นลูกหายทั้งสองคนก็สิ้นคิด บังคมทูลพระสามีก็มิได้ตรัสปرانี แต่สักนิดสักหน่อยหนึ่ง หัวเรอก็ขังขึ้นดึงพระองค์ดูเหมือนทรงพระขัดเคือง เต็มเดือดด้วยอันใด



พระเวสสันดรทรงแสร้งทำหึ้งหวงและบริภาษพระนางมัทรีว่ามีชายอื่น จนพระนางเสียพระทัยและออกค้นหาพระกุมาրทั้งสองในป่า พระนางทรงเห็นดันหว้าใหญ่ใกล้อาศรม กินีกถึงพระกุมาրทั้งสองที่เคยเล่นอยู่ได้รرمไม้นั้น ครั้นเห็นดันไทรที่มีรากห้อยยาวกินีกถึงว่า ทั้งสองเคยมาห้อยโหนไกวซึ้งข้าเล่นกันในที่นั้น และเล่นปิดตาในบริเวณหลังอาศรม เมื่อเห็นสระน้ำกินีกถึงพระโอรสพระธิดาที่เคยลงอาบและเล่นน้ำในสระนั้น พระนางทรงออกเที่ยวค้นหาตามสุมทุ่มพุ่มไม้ต่างๆ ครั้นได้ยินเสียงนกคุห่าวร้องกีเข้าใจว่าเป็นเสียงเรียกของพระกุมาրทั้งสอง แสดงว่าพระนางมีพระทัยจดจ่ออยู่ที่พระกุมาրทั้งสองเท่านั้น แม้แต่เสียงกรีบกรอบที่เกิดจากการดำเนินของพระองค์ก็ยังคิดว่าเป็นเสียงของพระโอรสพระธิดา เมื่อทรงเห็นพุ่มไม้เป็นเขตต่ำๆ กีหลงคิดว่าเป็นเงาคน พระนางทรงเที่ยวค้นหาจนทั่วทั้งป่า แต่ไม่พบพระกุมาրทั้งสองเลย คำคร้าครวญอย่างหมดหัวงและหมดแรงของพระนางมีดังนี้

...แต่แม่เที่ยวเซ็งเสาะแสวงทุกแห่งห้องหิมเวศ ทั่วประเทศทุก
ราบป่า สุดสายนัยนาที่แม่จะตามไปเลิงแล ลูกโสตแล้วที่แม่จะซับกราบ
ฟังสำเนียง สุดสูรเสียงที่แม่จะร่าเริงพิหรรษ ลูกฝีเท้าที่แม่จะเยื้องย่อง
ยกย่างลงเหยียบดิน กีสุดสินสุดปัญญาสุดหาสุดคันเห็นสุดคิด จะได้
พาณพบประสนรอยพระลูกน้อยแต่สักนิดไม่มีเลย...

ข้อความข้างต้นเล่นคำว่า “สุด” ได้อย่างคมคำย่าน้ำฟังและน่าสะเทือนใจยิ่ง แสดงให้เห็นว่าพระนางมัทรีทรงทุ่มเทกำลังกายกำลังปัญญาและทุกสิ่งทุกอย่างในตัวของพระนางเพื่อดิดตามคันหาพระกุมาրทั้งสองจนหมดสิ้นแล้ว ไม่ว่าจะเป็นแรงขาที่ออกเดินตามหา ไม่ว่าจะเป็นหูที่คอยเงยฟังเสียง ไม่ว่าจะเป็นเสียงที่ร่าร้องเรียกหา ไม่ว่าจะเป็นตาที่คอยสอดส่องเสาะหาในที่ต่างๆ หรือไม่ว่าจะเป็นสติปัญญาที่เฝ้าแต่คิดคันว่าพระโอรสพระธิดาไปอยู่ ณ ที่แห่งใดล้วนแต่ไม่เป็นผล บทพรรณานี้จึงให้อารมณ์โศกสลดได้อย่างยอดเยี่ยม

ด้วยความรักและห่วงพระกุมาրทั้งสองเป็นที่สุด แม้คันหาไม่พบ พระนางก็ไม่ทรงยอมท้อ ยังคงวนเวียนและพร่าเพรียกหาอยู่ถึงสามรอบด้วยน้ำตาของหน้า ทรงเที่ยวคันหาตั้งแต่ยามค่ำจนรุ่งเช้า จึงได้เซ็งกลับมายังอาศรมอีกครั้ง พระนางทรงรำพันว่าก่อนเข้าไปยังได้กอดจูบพระกุมาրทั้งสอง “กลืนยังจับนาสาอยู่ร้ายรื่น” พระนางทรงดัดพ้อพระกุมารทั้งสองอย่างน่าเวหนาว่า “เจ้าເອາແຕ່ຫ່ວງສົງສານ໌ທຣູມາສົມຄລັງໃຫ້ແມ່ນຕິດຕອງຂອງອູ້

ด้วยอลาลัย เจ้าทิ้งชื่อและนามไว้ให้เปล่าอกในวิญญาณ เมื่อเข้าแม่จะเข้าไปปลุ่ป่ายังได้เห็นหน้าเจ้าอยู่หลังๆ ควรจะหรือมาสลดแม่นี่ไว้”

การเที่ยวคันหาพระอธรรมะรัชดาในป่าถึงสามรอบ จนกระทั่งหมดกำลังและสิ้นสุด แสดงให้เห็นความรักอันยิ่งใหญ่ของพระนางมัทรี และเมื่อพื้นคืนสติ สิ่งแรกที่พระนางทูลตามพระเวสสันดร์ก็คือ “พระลูกรักทั้งสองรายไปอยู่ไหนนะฝ่าพระบาท” แสดงให้เห็นความคิดและจิตใจที่มุ่งจดจ่ออยู่ที่พระกุมาრทั้งสองอย่างแท้จริง

ความภักดีที่พระนางมัทรีมีต่อพระเวสสันดร

พระนางมัทรีทรงมีความจงรักภักดีต่อพระเวสสันดรเป็นอย่างยิ่ง ขณะที่พระนางกำลังทุกข์โศกเพราตามหาพระอธรรมะรัชดาไม่พบ พระเวสสันดรทรงห่วงจะให้พระนางดับความทุกข์โศก จึงแกลงบวชว่าลอบคบชายอื่นจึงกลับมาถึงอาศรมในเวลาค่ำกว่าทุกวัน ทำให้พระนางทรงเจ็บใจและพยายามอธิบายให้พระเวสสันดรเข้าพระทัยว่าเหตุใดจึงกลับมาถึงช้ากว่าทุกวัน โดยยืนยันความจงรักภักดีของพระนางว่า

...พระคุณเยี่ยงจะคิดดูมั่งเป็นไรเล่า ว่ามัทรินีเป็นข้าเก่าแต่ก่อนมาด้วยตามพระบาทก็เหมือนกัน นอกกว่านั้นที่แน่นอนคือนางไห้อันสนิทชัดใช้แต่ก่อนกาล ยังจะติดตามพระราชสมภารามาบ้างละหรือ ได้แต่มัทรีที่แสนดีอู้ผู้เดียวดอก ไม่รู้จักปลิ้นปลอกพลิกไฟล์เอาตัวหนี มัทรีสัตยา สมวิภัคดีรักผัวเพียงบิดากว่าได้ ถึงจะยกเย็นเชญูใจก็ตามกรรม (วนมูลผลหาริยา) อุตสาหะตรัตรากตรระตราเตร็ดเตร่ห้ามผลไม้ ถึงที่ไหนจะรกรี้ยวก็ซอกซอนอุดส้าห์เที่ยวไม่ถอยหลัง จนเนื้อหนังช่วนขาดเป็นริ้วรอยโลหิตไหลย้อยทุกหย่อมหนาม อารามจะคร่าได้ผลผลไม้มานบวบตื้อ กบำรุงผัว ถึงกระไรจะคุ้มตัวก็ทั้งยากน่าหลอกใจ อกของไครจะอาภัยบัญพิกล เหมือนอกของมัทรีไม่มีแต่ น่าที่จะสงสารสังเวชโปรดปรานีว่ามัทรินีเป็นเพื่อนยากอยู่จริงๆ ช่างค้อนดึงปริภาณนาได้ลงคอไม่คิดเลย...

แม้พระนางจะทรงตัดพ้อพระเวสสันดรอยู่บ้าง แต่ก็ไม่ถือกรา ทั้งยังทูลขอโทษพระเวสสันดรที่กลับมาถึงช้า เมื่อพระเวสสันดรทรงแกลังทำนิ่งไม่ตัวสตอบ พระนางก็ทรง

หมวดอาลัยในชีวิต ครั้คราญว่าไม่เคยบันใจให้ชายได้เลยและตั้งพระทัยจะซื่อสัตย์ต่อพระเวสสันดรจนวันสิ้นพระชนม์ เมื่อเห็นว่าพระเวสสันดรทรงหมาดเมินและพระกุมาห์ทั้งสองก็หายไป พระนางจึงไม่อยากมีชีวิตอยู่อีกต่อไป

...ครั้นลูกชายทั้งสองคนก็สิ้นคิด บังคมทูลพระสามีก็มิได้ตรัสปرانีแต่สักนิดสักหน่อยหนึ่ง ท้าวเชอ ก็ขึ้งตึ่งพระองค์ ดูเหมือนทรงพระขัดเคืองเต็มเดือดด้วยอันใด นางก็เครียร์ร้อยสลดพระทัยดั่งเอาเหล็กแดงมาแทงใจให้เจ็บจิตนี่เหลือกัน อุปมาเหมือนคนไข้หนักแล้วมิหนำบังแพทาย เอายาพิษมาวางซ้ำให้เวทนา เห็นชีวนี้คงจะไม่รอดไปสักกี่วัน พระคุณเอ่ย เมื่อแรกจากไօศวรรย์มาอยู่ดงกีปลงจิตมิได้คิดเป็นจิตสอง หวังว่าจะเป็นเกือกทองฉลองนาทบุคลทั้งคู่แห่งพระคุณผัว กว่าจะสิ้นบุญด้วยตามไปเมืองฝี อนิจจาเอี่ยวสานามมัทรีไม่สมคบเนแล้ว พระทูลกระหม่อมแก้วจี๊ชิงชังไม่พุดชา ทั้งลูกรักดังแก้วตาภัยไป อกเอี้ยะอยู่ไปไประทัน เวทนา อุปมาเสมือนหนึ่งพฤกษาลดาวลั้ยย่อมจะอาสัญลงพระลูกเป็นแท้เที่ยง ถ้าแม้นพระองค์ไม่ทรงเลี้ยงมัทรีไว้ จะนึงมัชัยสัตต์ด้วยอิ่มไม่โปรดบ้าง ก็จะเห็นแตกเดวะร่วงชาภคของมัทรี อันโกรມตายกลายกลึงอยู่กลางดง เสียเป็นมั้นคงนี้แล้วแล

อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุดเมื่อพระนางมัทรีทรงทราบว่าพระเวสสันดรได้ทรงบริจาคพระกุมาห์ทั้งสองเป็นทานแก่ชูชา ก และพระเวสสันดรตั้งขอให้พระนางอนุโมทนาในการบำเพ็ญทานบารมีของพระองค์ พระนางก็ทรงกระทำตามด้วยความภักดี ทำให้การบริจาคพระชาลีและพระกันหารเป็นทานแก่ชูชาไม่ก่อความชุ่นข้องหมองใจให้แก่ผู้ได้อีก ผลแห่งทานบารมีในครั้นนี้จึงเต็มเปี่ยมบริบูรณ์อย่างน่าปีดิ นับว่า�พระทัยของพระนางมัทรีมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสนับสนุนการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร

อุบَاຍที่ทำให้ “ความโศกเสื่อมสร่างสงบจิต”

พระเวสสันดรทรงมีปฏิกิริยาให้พริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้เป็นอย่างดียิ่ง เมื่อทรงเห็นว่าพระนางมัทรีครั้คราญอย่างหนักแสดงความรักและอาลัยต่อลูกทั้งสองที่หายไป



ก็ทรงคิดอุบَاຍที่จะตัดความทุกข์โศกเหล่านั้นด้วยการเบนความคิดและอารมณ์ของพระนางไปอีกเรื่องหนึ่ง พระองค์ทรงแสร้งทำเป็นห่วงหึงและตัดพ้อพระนางที่กลับมาถึงอาศรมในเวลาค่ำมีดกว่าปกติ ถ้อยคำที่ตัดพ้อและเสียดสีนั้นเป็นการดำเนินพระนางอย่างรุนแรงว่า มีมารยา แกลังทำเป็นไม่อยากจากพระกุฎากร ครั้นไปแล้วก็เที่ยวอ้อยอิ่งแสวงหาความสุข อญญาในป่า เมื่อได้ฟังคำบริภาษของพระเวสสันดร ความทุกข์โศกของพระนางก็ลดหายไปทันที ดังที่กวางรอยยาวย่า “ที่ความโศกก็เสื่อมสร้างสูงบuditเพระเจ็บใจ” นับว่าพระเวสสันดรทรงมีสติปัญญาไหวพริบดี รู้วิธีที่จะดับทุกข์ของพระนางมัทรีและสามารถทำได้สำเร็จดังมา เมื่อพระนางสร้างโศกแล้ว พระเวสสันดรก็ทรงปลอบว่า

อันสองกุਮารนี้ให้เป็นทานแก่พราหมณ์แต่วนวานนี้แล้ว พระน้องแก้ว
เจ้าอย่าโศกศัลย์ จงตั้งจิตของเจ้านั้นให้สมนัสครรัทธา ในทางอันก่อ^ก
กฤษณานิหารทานบารมี (ลужนาม ปุตุเต ชีวนุตา) ถ้าเราทั้งสองนี้ยังมีชีวิต
อยู่สืบไป อันสองกุุมารนี้ใช้รักคงจะได้พบกันเป็นแน่นอน...

การรับรู้ว่าพระโอรสพระธิดายังมีชีวิตอยู่ น่าจะเป็นกำลังใจให้พระนางมัทรีสามารถ มีพระชนม์อยู่ต่อไปอย่างมีความหวัง ด้วยเหตุนี้จึงเติมใจอนุโมทนาการการทำงานบารมีของ พระเวสสันดรโดยกล่าวว่า “ขออนุโมทนาด้วยปิยบุตรทานบารมี ขอให้น้ำพระฤทธิ์ยังพระองค์ ชงผ่องแผ้ว อย่ามีมัจฉาริยธรรมอกุศล อย่ามาປะปนในน้ำพระทัยของพระองค์เลย” ดังนั้น ความวิตกกังวลที่พระเวสสันดรทรงเกรงว่าพระนางมัทรีจะทรงรับเรื่องการบริจาคบุตรทานบารมี ไม่ได้จึงหมดสิ้นลงนับแต่นั้นเป็นต้นมา

โวหารตัดพ้อและคร่าคราญของพระเวสสันดร

ในการแสดงความหึงห่วงเพื่อหักความโศก พระเวสสันดรทรงเริ่มโดยชมความงาม และกิริยามารยาทของพระนางมัทรีเพื่อจะตัดพ้อว่าพระนางใช้ความงามและความมีกิริยานั้น ยั่วยวนชายอื่น ยิ่งกว่านั้น การกลับมาถึงอาศรมในยามมีดค่ำก็ช่างต่างจากความอลาญของ พระนางในตอนเข้าที่ไม่อยากจากลูกเข้าไป บทตัดพ้อว่าพระนางมัทรีไม่จริงใจและแสดงออก อย่างมีมารยา มีดังนี้



...(นุ นุก) ดูกรนางนาฏพระน้องรัก (กฤต) เจ้าผู้มีพักรอรัน พุดผ่องเสเมือนหนึ่ง เอาหักหองเข้ามาทابทับประเทือกผิว ราวกะว่าจะลอยลิ่ว เลื่อนลงจากฟ้า ครได้เห็นเป็นขวัญตาเต็มหลังละลายทุกชั้นปลูกเปลือง อารามณ์ชายให้เชยชั้น จะนั่งนอนเดินยืนเก็ตต้องอย่าง (ราโรหา) พร้อมด้วย เบญจางคจริตรูปจำเริญโฉมประโภมโกลลอแหลมวิไลลักษณ์ (ราชบุตรดี) ประกอบไปด้วยเชือคักต์สมมุติวงศ์พงศ์กษัตริยา เออ ก็เมื่อเข้าเจ้าจะเข้า ป่าน่าสงสารปานประหนึ่งว่าจะไปมิได้ ทำร้องให้ฝากลูกมิรู้แล้ว ครรัณ คลาดแคลลั่วเคลื่อนคล้อยเข้าสู่ดง ปานประหนึ่งว่าจะหลงลืมลูกสละผัว ต่อมีเด็กวิ่งกลับมา ทำเป็นบีบหัวต้อกว่าลูกหาย ครรจะไม่รู้แบบคาย ความคิดหญิง ถ้าแม้นเข้าอาลัยอยู่ด้วยลูกจริงๆ เหมือนว่า ก็จะรีบกลับ เข้ามาแต่ร่วันไม่ทันรอน เออ นี้เจ้าเที่ยวพเนจรอนตามสนุกใจ ชมนก ชนไม้ในไพรวนสารพันที่จะมี ทั้งฤๅษีสิทธิ์วิทยานครคนธารพ์เทพรักษ์ ผู้มีพักรอรันเจริญ เห็นแล้วกิน่าเพลิดเพลินไม่มีเมินได้ หรือเจ้าປະผลไม้ ประหลาดรสสตสุกธรรมเสวยไม่เคยกิน เจ้าฉวยชิมขอบลิ้นก์หลงฉันอยู่ จึงชา...

ในถ้อยคำดัดพ้อแกรมเสียดสีของพระเวสสันดรนี้มีการเล่นล้อกับขนบวรรณคดีไทย ในการใช้ความเปรียบแบบอุปมาแสดงความรู้กระหว่างชายหญิง โดยใช้ธรรมชาติเป็นตัวแทน ในการสื่อความ โดยทั่วไปกวิมัคเปรียบชายเป็นแมลงภู่หรือผึ้ง เปรียบหญิงเป็นดอกไม้ ในบทนี้ใช้คู่เปรียบตั้งเดิม แต่ให้พระนางมัทรีเป็นแมลงภู่ที่เที่ยวบินเชยซมความหวานของ เกสรดอกไม้ ดังนี้ "...อุปมาเสเมือนหนึ่งกุณรินบินระหว่างน เที่ยวบินเชยซมความหวานของ เกสรดอกไม้ อันวิเศษต้องประสงค์หลงเคล้าคลึงรஸจนลืมรัง..." ลักษณะเช่นนี้สื่อนัยว่าพระนาง เป็นฝ่ายเริ่มต้นความสัมพันธ์และแสดงให้เห็นว่ามีหลายใจ นับเป็นคำดัดพ้อที่มีนัยความหมาย รุนแรงและทำให้พระนางมัทรีเจ็บปวดทัยเป็นอย่างยิ่ง

แต่ครรนพระนางมัทรีทรงสลบลงตรงหน้า พระเวสสันดรก็ทรงรับยกพระนางขึ้นวางตัก และช่วยให้พื้นคืนสติ พลงคร่าครายด้วยความอาลัยรักอย่างสุดซึ้งด้วยความเปรียบที่ชวน สังเวชโศกสดว่า ในการปลงพระศพของพระนางมัทรีจะมีเพียงป่าแห่งนี้เป็นป่าชา มีบรรณาดา

เป็นเมรุ มีเสียงนกและจักจั่นเร่อเป็นเสียงดนตรีประโคม มีเมฆหมอกเป็นเพดาน มีต้นยุงและต้นยางแทนฉัตรเงินฉัตรทอง และมีแสงจันทร์ต่างแสงโคมเท่านั้น ความเปรียบนี้เป็นการนำเอกสารธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัวมาใช้แทนเครื่องประกอบพระอิสริยยศที่พึงมีหากพระนางมัทรีสิ้นพระชนม์ในเมือง นับว่าเป็นความเปรียบที่สื่อความคิดอันคมคมมาก

...บุญพื่นน้อยแล้วนะเจ้าเพื่อนยาก เจ้ามาตายจากพี่ไปในวงวัด
เจ้าจะเอาป้าชี้ภูนี้หรือมาเป็นป้าช้า จะเอาพระบรรณาဏนี้หรือเป็น
บริเวณพระเมรุทอง จะเอาแต่เสียงสาลิกาอันรำร้องนั้นหรือมาเป็นกลอง
ประโคมใน จะเอาแต่เสียงจักจั่นและเร่ออันรำร้องนั้นหรือมาต่างแตรสังข์
และพินพาทย์ จะเอาแต่เมฆหมอกในอากาศนั้นหรือมา กันเป็นเพดาน
จะเอาแต่ยุงย่างในป่าพระหิมพานต์มาต่างฉัตรเงินและฉัตรทอง จะเอาแต่
แสงพระจันทร์อันผุดผ่องมาต่างประทีปแก้วงามโอลภาส...

ธรรมชาติกับความทุกข์โศกของพระนางมัทรี

เนื้อหา กันที่นี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับพระนางมัทรีอย่างชัดเจน ยามที่เกิดเรื่องร้ายแก่พระนาง ธรรมชาติมีส่วนสำคัญแจ้งเหตุร้ายนั้นแก่พระนางด้วย สภาพธรรมชาติที่ต่างไปจากยามปกติ ทำให้พระนางมัทรีพอจะสังหารน์ใจอยู่บ้าง จึงเกิดความวิตกกังวลและประหวั่นพรั่นพรึงจากกลางบอกเหตุของธรรมชาตินั้นๆ ดังเห็นได้จากบทพรรณนาต่อไปนี้

...เหตุไนน์ไม้ที่มีผลเป็นพุ่มพวง ก็กลายกลับเป็นดอกดวงเดียรดาษ
อนาคตเนตร แควโน้นก็แก้วเกดพิกุลแגםกับกาหลง ถัดนั้นก็สายหยุด
ประยงค์และยมโดยพระพายพัດก์ร่วงโรยรายดอกลงมนมอง แม่ยังไถ^๔
เก็บเอารอดอกมาร้อยกรองไปฝากลูกเมื่อวันวาน ก็เพี้ยนผิดพิสดารเป็น
พวงผล ผิดวิกฤตแล้วก่อนมา (สพพามุยุหนุติ เม ทิสา) ทั้งแปดทิศก็มีติด
ม้วนทุกหนแห่ง ทั้งขอบฟ้าก็คาดแดงเป็นลายเลือดไม่เว้นวายหายเหือด
เป็นกลางร้ายไปรอบข้าง...

เมื่อกลับถึงօасรม พระนางมතิยังทรงพบว่าธรรมชาติที่เคยสดใสและมีชีวิตชีวา กลับเงยบเหงา ชวนให้สลดสังเวชใจ ทำให้พระนางทรงเริ่มจะใจว่าพระกุมาหงส์สองน่าจะจากไปแล้ว

...โอ พระօасرمเจ้าเอียน่าอัศจรรย์ใจ แต่ก่อนดูนี้สูกใส่ด้วยสีทอง เสียงเนื้องนี้ร่าร้องสำราญรังเรียกคู่คุชัยบั้น ทั้งจักจันพระณลงในเรไรร้องอยู่หริงๆ ระเรือยโรย โดยสำเนียงดังเสียงสังคัดขับประโคมไฟฟ้า เหตุในเหงาเยียบเมื่อยามนี้ ทั้งօасرمก็หมองศรีเสມือนหนึ่งว่าจะเศร้าໂສก เอօ ชารอยว่าพระเจ้าลูกจะวิโยคพลัดพรากไปจากօกพระมารดาเสียจริงแล้วกระมังในครั้งนี้...

ลักษณะที่ธรรมชาติมีอารมณ์ร่วมทุกข์กับตัวละครมักปรากฏในวรรณคดีไทย เป็นกลวิธีการแต่งที่ทำให้ตัวละครเกิดความประหัณพรั่นใจและเป็นวิธีการเน้นย้ำความทุกข์ และโศกเศร้าของตัวละครได้ดีวิธีหนึ่ง

นอกจากนี้พระนางมติยังทรงตัดพ้อธรรมชาติทั้งน้ำ ลม ปลา และนา ที่มาแปรเปลี่ยนไปจากที่เคยเป็น เมื่อนเป็นกลางว่าจะเกิดเหตุร้ายแก่ลูกหงส์สอง การพุดตัดพ้อธรรมชาติ เป็นการแสดงความอัดอั้นตนใจ ด้วยไมรู้ว่าจะหันไปประจำความทุกข์ท่วมท้น กับใครได้ บทตัดพ้อของพระนางมีดังนี้

...จึงตรัสว่าน้ำเอี่ยมมาเปลี่ยนขอบเป็นไร่จึงขอดูบั้งชุ่นหมอน พระพายเจ้าเอี่ยมมาพัดต้องกลืนอุบล พากลินสุคนธ์ขอสมารวยรื่น เป็นไร่จึงเสื่อมหอมหายชื่นไม่เนือยฉ่า ผุ่งปลาเอี่ยมมาผุดคล้ำคำแหง ฟองบ้างก็ชื่นล่องว่ายอยู่ล้อยเลื่อนชุมแสงเดือนอยู่พรายๆ เป็นไร่จึงไม่ ว่ายเวียนวง nakเจ้าเอี่ยมบินลงໄลจิกเหยี่อุทกเวลา วันนี้แปลกเปล่าตา แม่แล ไม่เห็น...



เสียงเสนาะที่เกิดจากการเล่นเสียงและเล่นคำ

ลักษณะเด่นของวรรณศิลป์ในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกัณฑ์มีทรรศ្សของการเล่นเสียง สัมผัสพยัญชนะ สัมผัสสรระ และการเล่นคำซ้ำซึ่งมีอยู่อย่างแพร่หลายตลอดทั้งกัณฑ์ ที่เป็นเสียงเสนาะอันเกิดจากการเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะมากเกิดจากการใช้พยัญชนะเสียงเดียวกันติดๆ กันหลายคำ เช่น

“ก็กลายกลับเป็นดอกดวงเดียรดาขอนากเนตร”

“สะดุงพระทัยให้หัวหาดจะหวีดวิ่งวนแวงเข้าข้างทาง พระกรงนางสั่นระรริกเต้น ดังดีปล่า”

“พระองค์เห็นพิธีร้องร้อยร้าวราบที่ตรงไหน ทอดพระเนตรสังเกตไว้แต่ปางก่อน จึงเคืองค่อนด้วยคำหยาบยกใจเจ็บจิตเหลือกำลัง”

“พระพายรำเพยพัดมาฉิวเฉียบ เริ่ราระรีเรือร้องอยู่หริ่งๆ”

ที่เป็นเสียงเสนาะอันเกิดจากการเล่นเสียงสรระ เช่น

“นางกถีวิสัญญีสลบลงตรงหน้าจาน ปานประหนึ่งว่าพุ่มนัตรทองอันด้องสายอัสนีฟ้า ขาดระแนเงนแล้วก็ล้มลงตรงหน้าพระที่นั่งเจ้า นั่นแล”

บางแห่งเล่นทั้งเสียงสัมผัสพยัญชนะและสรระ เช่น

“แม่ยังกลับหลังมาโผลมลูบจูบกระหม่อมจอมเกล้าทั้งสองร้า”

“เจ้าเคยเดียงเรียงหมอนอนแนบข้างทุกราตรี”

“โอแม่อ้มท้องประคงเดียงเลี้ยงเจ้ามาก็หมายมั่น”

ที่เป็นการเล่นคำซ้ำ เช่น

...ควรจะส่งสารเอ่ยด้วยดันหัวไหญ์ไกล้อราม งามด้วยกิงก้าน
ประกวดกัน ใบชุมประชุมชื่อเป็นนัตรชนดั่งนัตรทอง แสงพระจันทร์
ดันส่องต้องน้ำค้างที่ขังให้แหลลงหยดย้อย เหมือนหนึ่งน้ำพลอยพร้อยๆ
อยู่พรายๆ ... พระพายรำเพยพัดมาฉิวเฉียบ เริ่ราระรีเรือร้องอยู่หริ่งๆ

บางแห่งมีการเล่นคำแบบที่เรียกว่า สะบัดสะบึ้ง โดยแบ่งคำเป็น ๒ กลุ่มเท่าๆ กัน แล้วซ้ำคำเดิมกันที่มีเสียงสะสั้นในพยางค์หน้า ส่วนพยางค์หลังเล่นเสียงพยัญชนะเดิมกัน แต่ต่างเสียงสะกัน ก่อให้เกิดจังหวะคำที่ไฟร่า เช่น คำว่า “สะอึกสะอื้น” ในข้อความว่า “พระนางยิ่งหมองครีโโคกกำสรดสะอึกสะอื้น” และคำว่า “ตระตรากรตระตรา” ในข้อความว่า “อุดสาหะตระตรากรตระตราเตร็ดเตร่หfadlamol ไม้”

นอกจากนี้ยังมีการใช้สัทพจน์หรือคำเลียนเสียง ทำให้ข้อความมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เช่น “แต่ย่างเหยียบเกรียบกรอบกีเหลียวหลัง” “สมเด็จพระไชยเชื้อเที่ยวตะโกนกูกุกักก้อง” และมีการใช้ภาพพจน์แบบอุปมาที่สื่ออารมณ์และภาพได้เด่นชัดมาก เช่น เปรียบพระทัย เต้นระทึกของพระนางมัทธีกับกายอันสั่นรัวของปลาที่ถูกตี ดังปรากฏในเนื้อความว่า “พระทรงนางสั่นระรัวริกเต้นดึงดึงดีปลา” เปรียบความเจ็บปวดพระทัยของพระนางมัทธี ที่พระเวสสันดรไม่ยอมตรัสตอบว่าร้าวกับถูกแกงด้วยเหล็กเผาไฟ หรือมีเซ็นนังก์ร้าวกับแพทย์เอยาพิชให้คนไข้ที่มีอาการหนักอยู่แล้วกิน ทำให้อาการทรุดเพียบหนักลงไปอีก ซึ่งคงจะรอดชีวิตได้ยาก ดังปรากฏในเนื้อความว่า “นางก์เคร้าสว้อยสลดพระทัยดึงเอ่า เหล็กแดงมาแทงใจให้เจ็บจิตนีเหลืออกน อุปมาเหมือนคนไข้หนักแล้วมี Hindy়แพทย়’เอ ยาพิษมาราวงซ้ำให้เวทน่า เห็นชีวนีคงจะไม่รอดไปลังก์วัน”

ฝีมือการประพันธ์อย่างมีศิลปะสูงยิ่งนี้สามารถสร้างจินตภาพที่เด่นชัดและก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจด้วยความสงสารพระนางมัทธีผู้ทรงทุกข์โศก เพราะต้องพลัดพรากจากพระโอรสพระธิดาที่รัก แต่เมื่อเรื่องดำเนินไปถึงตอนท้าย ผู้อ่านก็ได้ประจักษ์ว่า ความรักของพระนางที่ว่ามากันนั้นยังไม่เท่ากับการเห็นความสำคัญของการบำเพ็ญบุตรทานของพระสาวมี พระนางจึงทรงมีส่วนสำคัญอย่างมากให้การบำเพ็ญทานครั้งยิ่งใหญ่นั้น เป็นที่ “ร้องสาขการสรรเสริญ” จากผู้ออมรเทเวศทุกภูมิภาค

มหาเวสสันดรชาติก กัณฑ์มัทที

(สา มทท.)^๑ ปางนั้นส่วนสมเด็จพระมัททีครีสตุนทรเทพกัญญา จำเดิมแต่พระนางเรอเลาล่วงลับพระอาวاس พระทัยนางให้หัวน้ำหาดพะวงหลัง ตั้งพระทัยเป็นทุกข์ ถึงพระเจ้าลูกมิลีมเลย เดินพลาทางเสวยพระโศกพลา พระนัยนเนตรทั้งสองข้างไม่ขาดสาย พระอัสสุชล พลางพิศดุผลลาผลในกลางไฟรที่นangเคยได้อาศัยทรงสอยอยู่เป็นนิตย์ผิดสังเกต เหตุในไม่ที่มีผลเป็นพุ่มพวง กีกลายกลับเป็นดอกดวงเดียรดาขอนາกเนตร แฉโน้น กีแก้วเกดพิกุลแแกมกับกาหลง ถัดนั้นกีสายหยุดประยงค์และยมโดย พระพายพัดกีร่วงโรย รายดอกลงมูนมอง แมวยังได้เก็บเอาดอกมาร้อยกรองไปฝ่ากลูก เมื่อวันวนกี้เพี้ยนผิดพิสดาร เป็นพวงผล ผิดวิกฤตต่อก่อนมา (สพพา มุยหนุติ เม ทิสา) ทั้งแปดทิศก็มีดม้วน ทุกหนแห่ง ทั้งขอบฟ้ากีดดัดแดงเป็นสายเลือด ไม่เว้นวายหายเหือดเป็นลงร้ายไปรอบข้าง (ทกขินกุชิ) พระนัยนเนตรกีพร่างๆ อยู่พรายพร้อย ในจิตใจของแม่ยังน้อยอยู่นิดเดียว ทั้งอินทรีกีเสียวๆ สั่นระรัวริก แสรกคานบันดาลพลิกพลัดลงจากพระอังสา ทั้งขอน้อย ในหัตถการที่เคยถือ กีเลื่อนหลุดลงจากมือไม่เคยเป็นเห็นอนาคต เอื้ะประหลาดหลากแล้ว ไม่เคยเลย โออักເອີ່ມຫັດຈະຍົງຍົງ ຍິ່ງຄົດກີຍິ່ງກົງງົງ ກرومพระทัย เป็นทุกข์ถึงพระลูกรัก ทั้งสองคน เดินพลาทางนangกีรีบเก็บผลลาผลแต่ตามໄດ້ ໄສ່กระซ္ခ้าສາວพระบาทบกรดุ่ม เดินมาโดยด่วน พอประจวบຈวนພญาพາພມຖາຮ สะดັ່ງพระทัยໄຫວຫວາດວະหวີດວິງວນ ແແຂ້າຂ້າງທາງ พระทรงนangสั่นระรัวริกເเจັນດັ່ງຕືປລາ ทรงพระกันແສງໂສກາໄຫ້ພິເຮົາ ວ່າกรรมເຂົ້າກໍຣມ ກຣມຂອງມັທີ ໂອເວລາປານະນີພະລຸກນ້ອຍຈະຄອຍຫາ ອັນນີມຣາກີ ຂ່ອງແຄບຫວ່າງຄື ເປັນຕຽກນ້ອຍຮອຍວິທີທີ່ເພັະຈາ ທັ້ງສາມສັດວົງມາເນື່ອງນອນສັດහັນ ຄຣັນຈະລື້າຫລືກລັດຕັດເດາໄປທາງໄດ້ກີເຫຼືອເດີນ ທັ້ງສອງข้างເປັນໂຊດເບີນຂອບຄັນເຂັ້ນກັນໄວ (ນີເຈ ໂວລຸພເກ ສຸວິເຍ) ທັ້ງເວລາກີເຍັນລົງເຍັນລົງໄຮ້ ຈະຄໍ່າແລ້ວ ຍັງໄມ້ເຫັນຫັ້າພະລຸກແກ້ວ ຂອງແມ່ເລີຍ ອົກເຂົ້າຈະທຳໄໃນນີ້ ຈຶ່ງຈະໄດ້ວິທີກາງທີ່ຈະຄຣໄລ ປະນາງຈຶ່ງປັບປຸງຫາບຄອນ

^๑ ในต้นฉบับเดิม คำбаສີທ່ອຍຸດນັບແລະແທກອູນໃນທີ່ມີວິຈານເລີນກຳກັນ ແຕ່ໃນຫັນສື່ອເຕີຍນີ້ເພີ່ມວິຈານເລີນ ເພື່ອໃຫ້ນັກເຮັນແຍກຄໍາбаສີຈາກທ່າຍໄດ້ຈ່າຍມາກີ່ນ



ลงวอนให้ไว้แล้วอภิวานน์ ข้าแต่พญาพามถุราชอันเรืองเดช ท่านก็เป็นพญาสัตว์ในหิมเวศนาสณฑ์ จงผินพักตร์ปริมณฑลทั้งสามรา มารับวันทนาň้อมไปด้วยทศนัข เบญจางค์ (เม เมะ มยา) แห่งน้องนางนามชื่อว่ามัธรี (ราชปุดตี) น้องก็เป็นกัลยาณี หนอกษัตริย์มัทราชสุริยวงศ์ อนึ่งนองเป็นเอกองค์อัครบริจาริกากร แห่งพระเวสสันดร ราชทาชี อันจำกัดพระบุรีมารอยู่ไฟ นองนี้ก็ตั้งใจสุจริตติดตามมาด้วยกตเวที อนึ่ง พระสุริยศรีก็ย่าสันธยาสายันท์แล้ว เป็นเวลาพระลูกแก้วจะอยากนமกำหนดเสวย พระพี่เจ้า ของน้องเอ่ยทั้งสามรา ขอเชิญกลับไปยังรัตนคุหาห้องแก้ว แล้วจะได้เชยชมซึ่งลูกรักและ เมียขวัญ อนึ่งนองนี้จะแบ่งปันผลไม้ให้สักกึง ครรงหนึ่งนันนองจะขอไปฝ่ากพระหลานน้อยๆ ทั้งสองรา (มคุ่ม เม เทต ยาจิตา) พระพี่เจ้าทั้งสามของน้องเอ่ย จงมีจิตคิดกรุณาสังเวชบ้าง ขอเชิญล่วงครรไรให้หนทางพนาวันอันสัญจร แก่น้องที่วราวนอยุนนี้เดด

(โดย เทวปุดตตา) ส่วนเทพเจ้าทั้งสามองค์ได้ทรงฟังพระเสาวนีํ พระมัธรีเรอ ให้วอนขอหนทาง พระพักตร์นางนองไปด้วยน้ำพระเนตร เทพเจ้าก็สังเวชในวิญญาณ กົพากันอุญญาการคลาเคลิ่ดให้มราแก่นางพระยามัธรี พอແລ່ມແຈ້ງແສງສຶກສາ นางกົ ยกຫາບຄອນขື້ນໃສ່ນ່າມ ເປີ້ອງເອພະກູ່ນາມາຄາດພຣະດັນໃຫ້ມື້ນົກ ວິ່ງພລາງນາງທຽງ ກັນແສງພລາງ ຍະເໜຍະເຫຍ່າຖຸກືຢ່າງໄມ່ທຍ່ອນໝູດ ພັກທຶນົງກົດົງທີ່ສຸດບຣິວັນພຣະວາສ ທີ່ພຣະລູກເຈົາເຄຍປະພາສແລ່ນເລັ່ນ ປະຫລາດແລ້ວແລ້ມເຫັນກົຈ່າຍ ດັ່ງວ່າຊີວິຕນາງຈະ ວາງວາຍລັງທັນທີ ຈຶ່ງຕັສເຮັດວ່າແກ້ວກັນຫາພ່ອໜາລືຂອງແມ່ເອີ່ນ ແມ່ມາຄື່ງແລ້ວ ເຫດຸໃຈນ ໄພຣະລູກແກ້ວຈຶ່ງມີມາເລົາຫລາກແກ່ໃຈ ແຕ່ກ່ອນແຕ່ໄຣສີພຣັມເພື່ອງ ເຈົາເຄຍວິ່ງຮະຮີເຮັງເຄີ່ງ ແກ່ງັນມາຄອຍຮັບພຣະມາດາ ຖຽງພຣະສຣວລສໍາວລວຮ່າຮ່ຽນເຮັງວິບຮັບເອາຂອຄານ ແລ້ວກົ ພາກັນກຽບກຽບພຣະນີ້ ພ່ອໜາລືເຈົາເລືອກເອົາຜລໄມ້ ແມ່ກັນຫາລະອ້ອນວານໃຫວ່າ ຈະເສຍນມ ຜົມເຫັນພຣະເພລາພລາງຂອເລາະແມ່ນີ້ຕ່າງໆ ຕາມປະສາທາກເຈີ່ງໃຈ (ຈົຈາ ພາລາວ ມາຕົ່ງ) ມີອຸປ່ານີ່ເສີມອັນຫົ່ງລູກທຽມກະນອງ ປອງທີ່ວ່າຈະໝັ້ມແມ່ເມື່ອສາຍັນທີ່ ໂອພຣະຈອນຂວັງຂອງແມ່ເອີ່ນ ເຈົາເຄຍໄດ້ຄວາມຍາກຢ່າງເທົາລົງເຫັນດີນ ຮິນກົມໄດ້ໄຕໂຮກ ມີໄດ້ຕອມ ເຈົາເຄຍັງແຕ່ເສີຍພື້ນເລື່ອງເຂົ້າກັລ່ອມນຳເຮອດ້ວຍດຸງຍາງຄົ່ງ ຍານນິບຣາມຫຼຸລືລົມ ກົມໄດ້ພັດມາແຜ້ວພານ ແມ່ສູ່ພຍາບາລນໍາຮູງເຈົາແຕ່ເຢັວມາ ເຈົາມີໄດ້ທ່າງພຣະມາດາສັກຫາຍໃຈ ໂອຄວາມເຂົ້າໃຈໃນຄຣັງນີ້ແລ້ວນາດ ສິ້ນສມບັດພັດຍຸດຍັງແຕ່ດ້ວຍກົງໄປທ່ານາເລື່ອງລູກແລ້

เลี้ยงผัวทุกเวลา แม่มาสละเจ้าไว้เป็นกำพร้าทั้งสององค์ (ห์สา) เสมือนหนึ่งลูกหงส์เหมือนปักษิน ปราจាកมุจลินท์ ไปตอกกลูกในโคลนหนอง สินสีทองอันผ่องแพร์ แม่กลับเข้ามาถึงแล้วได้เซยชั่นสนับายนี่เห็นอย่างมากก็เสื่อมหายคลายทุกข์ทุเลาลง ลีมสมบัดทั้งวงศานิวงเวียง โอ แต่ก่อนเยอยแม่เคยได้ยินแต่เสียงเจ้าเจราแจ้งๆ อุบัตรนี้ (อิกปทวลดุ๊ช) นั่นก็รอยเท้าพ่อชาลี นีกีบพศรีแม่กันหาพระมารดาด้วยแลเห็น โน่นก็กรุดทราบเจ้ายังรายเล่นเป็นกองๆ สิงของทั้งหลายเป็นเครื่องเล่นยังเห็นอยู่ (น ทิสสเร) แต่ลูกกรักทั้งคู่ไปอยู่ไหนไม่เห็นเลย (อย โซ อสสโน) โอ พระอาทิตย์เจ้าเอียน่าอัศจรรย์ใจ แต่ก่อนดูนี่สุกใส่ด้วยสีทอง เสียงเนื้อนกนี่ร่าร้องสำราญรังเรียกคู่คุชัยบั้นขัน ทั้งจักจันพระรณลงในเรื่อร้องอุบัตรหิรุ่งๆ ระเรือยโรย ใหยสำเนียงดังเสียงสังคีตขับประโภค โอ เหตุไนนเหงาเงยบเมื่อยามนี้ ทั้งอาทิตย์ก็ทรงศรีเสมือนหนึ่งว่าจะเศร้าโคก เออ ชารอยว่าพระเจ้าลูกจะวิโยคพลัดพราากไปจากกพระมารดาเสียจริงแล้วกระมังในครั้งนี้ นางก็กลับเข้าไปทูลพระราชสามีด้วยสังสัยว่า พระพุทธเจ้าข้า ประหลาดใจระหม่อมฉัน อันสองกุมาไปอยู่ไหนไม่แจ้งเหตุ หรือพา กันไปเที่ยวลับพระเนตรนอกตำแห่ง สิงห์สัตว์ที่ร้ายแรงคนองฤทธิ์ มาพานพบขบกัดตัดชีวิตพระลูกข้าพ้าไปกินเป็นอาหาร ถึงกระนั้นก็จะพบพานซึ่งกเลวร้าย มิเลือดก็เนื้อจะเหลืออยู่บ้างสักสิ่งอัน แต่พอแม่ได้รู้สำคัญว่าเป็นหรือตายสุดที่แม่จะมุ่งหมายสุดประมาณแล้ว จึงตรัสว่าโอเจ้าแวงแก้วส่องสว่างอกของแม่เอี่ย แม่เคยได้รับขวัญเจ้าทุกเวลา เป็นไรเล่าเจ้าจึงไม่มาเหมือนทุกวัน (มตา) หรือว่าพระลูกเจ้าอาสัญสัญสิ้นพระชนมาน อยู่ในป่าพระหิมพานต์นี้แล้วแล

ฯลฯ

เมื่อสมเด็จพระมัธรี เขอกราบทูลพระราชสามีสักเท่าใดๆ หัวเรือมิได้ตรัสประการยั่งนรรษา นางยิ่งกลุ่มกลัดขัดอุราӂะผ่าวร้อน ข้อนพระกรวงทรงพระกันแสงว่าเจ้าแม่เอี่ย แม่มิเคยได้เคืองแค้นเหมือนหนึ่งครั้งนี้ เมื่อจากบุรีทุเรคما ก็พร้อมหน้าทั้งลูกผัวเป็นเพื่อนทุกชีวิต สำคัญว่าจะเป็นสุขประสาหากเมื่อยามจน ครั้นลูกหายทั้งสองคนก็สั่นคิดบังคมทูลพระสามีก็มิได้ตรัสปรานีแต่สักนิดสักหน่อยหนึ่ง หัวเรือก็ขังขึ้นตึงพระองค์ ดูเหมือนทรงพระขัดเคืองเต็มเดือดด้วยอันใด นางก็เศร้าสร้อยสดพระทัย ดึงเอาเหล็กแทงมาแทงใจให้เจ็บจิตนี้เหลือทน อุปมาเหมือนคนไข้หนักแล้วมิหนำยังแพทย์อย่างพิษมารวังช้ำให้เท่านา เห็นชีวานี้คงจะไม่รอดไปลังก์วัน พระคุณเอี่ย เมื่อแรกจากไօศวรรย์มาอยู่ดง

ก็คงจิตมิได้คิดเป็นจิตสอง ห่วงว่าจะเป็นเกือกทองฉลองบทยุคลทั้งคู่แห่งพระคุณผ้า กว่าจะสืบบูญตัวตายตามไปเมืองผี อนิจจาเอี่ย วาสนามัทรไม่สมควรเนแล้ว พระทูล กระหม่อมแก้วจึงชิงชังไม่พูดจา ทั้งลูกรักดังแก้วตาภัยไป อากເອີຍຈະອູ່ໄປໄປຫັນ ເວທນາ ອຸປາມາສົມອົນໜຶ່ງພຸກຂາລດວັລຍໍຍ່ອມຈະອສັງລົງພຣະລູກເປັນແທ້ເຖິງ ຄ້າແນ້ນ ພຣອງຄໍໄມ່ກຽງເລື່ອງມັກກໍໄວ ຈະນຶ່ງມັນຍັດຕັດເຢືອໃຍໄມ່ໂປຣດັບໆງ ກົຈະເຫັນແຕ່ກເລວະຮ່າງ ຜັກຄພຂອງນັກ ອັນໂກມຕາຍກາຍກິ່ງອູ່ກຳລັງດັງ ເສີຍເປັນມັ້ນຄົນນີ້ແລ້ວແລ

(อุด มหาสตูโตร) ສມເດືອນພຣະຮາສມກາຣ ເມື່ອໄດ້ສັດບສາຣພຣະມັກກີເຂອແສນວິໂຍຄ ໂຄກສລຍໍສຸດກຳລັງ ຄົງແນ້ນຈະມີຕຣັສແກ່ນາງມັ້ງຈະມີເປັນກາຣ ຈະຈະເຂົາວົຫາກາຣທີ່ເຂົ້າມາຫັກ ໂຄກໄທ່ເສື່ອມລົງ ຈຶ່ງເຂົ້ອນໂອກກາຣຕັ້ງປະປາງວ່າ (ນຸ້ມຖື) ດູກຮນາງນາງ ພຣະນອງຮັກ (ກຸຖເທ) ເຈົ້າຜົມຟັກຕົວອັນພຸດຝ່ອງເສົມອົນໜຶ່ງເອົານ້າທອງເຂົ້າມາທານທັບປະເທືອງພົວ ຮາກະ ວ່າຈະລອຍລ່ວ່າເລື່ອນລົງຈາກພ້າ ໄກຣໄດ້ເຫັນເປັນຂ້າງຕາເຕີມຫລົງລະລາຍຖຸກໜີ່ປຸກເປັ້ນອາຮມັນ ທ້າຍໄທ້ເຊຍໜີ່ນ ຈະນັ້ນອຸນເດີນຍືນກີ່ຕ້ອງຍ່າງ (ວາໂຮຫາ) ພຣົມດ້ວຍເບັນຈາງຄຈົກຕຽບຈຳເຮົາ ໂນປະໂລມໂລກລ່ອແຫລມວິໄລກັ້ຊົນ (ຮາຈປຸດຸດີ) ປະກອບໄປດ້ວຍເຫຼື້ອຕັກດີສົມມຸດົງສົງສົງພົງ ກັບຕົວ ເອກີເມື່ອເຂົ້າເຈົ້າຈະເຂົ້າປ່ານ່າສາງສາປານປະໜຶ່ງວ່າຈະໄປມີໄດ້ ທຳຮັອງໄທ້ຝາກລູກ ມີຮູ້ແລ້ວ ຄົ້ນຄລາດແຄລ້ວເຄລື່ອນຄລ້ອຍເຂົ້າສູ່ດົງ ປານປະໜຶ່ງວ່າຈະຫລົງລືມລູກສະພົວຕ່ອມື້ມົວ ຈຶ່ງກັບມາ ທຳເປັນນີ້ນ້າຕີ່ອກວ່າລູກຫຍາ ໄກຣຈະໄມ້ຮູ້ແບຍຄາມຄົດຫຍົງ ຄ້າແນ້ນເຈົ້າ ອາລັຍອູ່ດ້ວຍລູກຈົງໆ ແມ່ອນວາຈາ ກົຈະຮັບກັບເຂົ້າມາແຕ່ວິວນໄມ່ທີ່ນ່ອນ ເອນີເຈົ້າທີ່ວິພ ພະຈິນອຸນດາມສຸກໃຈ ຜົມນາຂົມໄມ້ໃນໄພຣວັນສາຣພັນທີ່ຈະມີ ທັງຖາມເສີກຮົວຍາຮຄນຮຣົພ ເທິພຣັກຍີ່ຜົມຟັກຕົວເຈົ້ອເຮົາ ເຫັນແລ້ວກັນນ່າເພີດເພີລິດເພີລິນໄມ້ເມີນໄດ້ ທີ່ອເຈົ້າປະພລໄມ້ປະຫລາດ ຮສສດສຸກທຣາມເສຍຍໄມ້ເຄຍກິນ ເຈົ້າຈາຍຊົມຂອບລື້ນກີ່ຫລົງຈັນອູ່ຈຶ່ງໜ້າ ອຸປາມາສົມອົນໜຶ່ງ ກຸມຣິນບິນວະວ່ອນ ທີ່ຍ້ວັນຫານເອາເກສຣສຸຄນໜາເລັກ ພບດອກໄມ້ອັນວິເຫຼື່ອຕ້ອງປະສົງ ທ່ານ ທ່ານ ແລ້ວຄົ້ນຄລົງຮສຈາລື່ມຮັງ ເຂົ້າເກື່ອນເຈົ້າລື່ມພຣ້າໄດ້ຫັນແລ້ວລື່ມໜ້າໄມ້ແລ້ວເຫຼື່ວ ທີ່ວິທອດປະກັບມາກລາງທາງ ອັນວ່າພຣະຍານາງສີເປັນໜ່ອກໜັດຕິຍີ່ຈະໄປໄຫັກເຄຍມີແຕ່ກລົດກັນ ພານຈະເກຮັງແສງພຣະສຸຮັບນໍາໄມ້ຄລາເຄລື່ອນ ເຈົ້າກັກເດີນດ້ວຍແສງເດືອນໜາວພລາງ ໄດ້ນ້ຳຄ້າງ ກລາງຄືນໜີ່ອາຮມັນສົມຄະນ ພອມາຄືກີ່ທຳເສັ້ນເສີຍເລື່ອງເລື່ອພາໂລວ່າລູກຫຍາ ເອນີເຈົ້າ ມີໝາຍວ່າໄກຣໆ ໄມ້ຮູ້ທັນກະຮັນກະຮັນກະຮັນ ທີ່ອເຈົ້າເຫັນວ່າພື້ນໜີ່ເປັນຫຼືອດຈິຕົດອົນຈັງທິ່ງພຍຄ ອົດອາຮມັນເສີຍ ເຈົ້າເປັນແຕ່ເພີຍງເມືຍຄວຮຫຼືອມາຫມີນໄດ້ ຄ້າແນ້ນພື້ອຍູ່ໃນກຽງໄກຮ່າມເອົນ

แต่ก่อนเก่า หากว่าเจ้าทำเช่นนี้ กายของมัธรีจะขาดสะบันลงทันตา ด้วยพระกรเบื้องขวา ของอาทามานีแล้วแล

(สา มทท.) ส่วนสมเด็จพระยอดมีงเยาวมาลย์มัธรี เมื่อได้สัตบคำพระราชนาม บริภากษณานาง ที่ความโศกก์เสื่อมสร่างสูงบจิตเพระเจ็บใจ จึงก้มพระศีบลงกราบไหว้แล้ววันหนาพลาang นางจึงทูลสนองพระราชนูญชราว่า พระพุทธเจ้าข้า ควรมีครัวสุดแท้แต่จะทรงพระกรุณาโปรดที่โทษานุโถหเป็นลันเกล้า ด้วยข้าพระพุทธเจ้ากลับมาเวลาค่ำทั้งนี้เพระเป็นกระลีขึ้นในไพรัตน พฤกษาทุกสิ่งสารพันก็แปรปรวนทุกประการ ทั้งพื้นป่าพระทิมพานต์ก์ผัดผันหรั่นไหวยูวิงเวียนเปลี่ยนเป็นพยับมีดไม่เห็นหน ข้าพระบาทนี้ร้อนรนไม่หยุดหย่อนแต่สักอย่าง แต่เดินมากบังเกิดประหลาดลางขึ้นในกลางพนาลี พบพญาราชสีห์สองเสือหั้งสามสัตว์สกัดหน้าไม่มามาได้ ต่อสื้นแสงโจนทัยจึงได้คลาเคลื่อนให้จะเป็นเหมือนพระองค์ดำรินั้นก็หมายได้ พระพุทธเจ้าข้า ตั้งแต่เกล้ากระหม่อมฉันตกลมาเป็นขันห้อย พระองค์เห็นพิรุธร่องรอยร้าวранที่ตรงไหน กอดพระเนตรสังเกตไว้แต่ปางก่อน จึงเคืองค่อนด้วยคำหยาบยกใจเจ็บจิตเหลือกำลัง พระคุณเอียจะคิดดูมั่งเป็นไรเล่าว่า มัธรีนี้เป็นข้าเก่าแต่ก่อนมาดั่งเงตามพระบาทก์เหมือนกัน นอกกว่านั้นที่แนนอนคือ นางไหนอันสนใจชิดใช้แต่ก่อนกาล ยังจะดิตตามพระราชสมภารามบ้างจะหรือ ได้แต่ มัธรีที่แสนดีอู้ผู้เดียวดอก ไม่รู้จักปลิ้นปลอกพลิกไฟล่ำเอาตัวหนี มัธรีสัตยาสาวมีภักดีรักผัวเพียงบิดากว่าได้ ถึงจะยากเย็นเข็ญใจกิจกรรม (วนมูลผล หาริยา) อุตสาหะ ตรารากตรระตระเต็ร์ดเตร์หพลพาลไม้ ถึงที่ไหนจะรากเรียกซอกซอนอุตส่าห์เที่ยวไม่ถอยหลัง จนเนื้อหนังขวนขาดเป็นริ้วรอย โลหิตไหลย้อยทุกหย่อมหนามอารามจะคร่ ได้ผลพาลไม้มาปฏิบัติลูกบำรุงผัว ถึงกระไรจะคุ้มตัวก์ทั้งยกน่าหาลากใจ อกของใครจะอาภัยบัพกิลเหมือนอกของมัธรีไม่มีเนตร น่าที่จะสงสารสังเวชโปรดปราวีว่ามัธรีนี้เป็นเพื่อนยากอยู่จริงๆ ช่างค้อนดึงบริภากษณานี้ได้ลงคอไม่คิดเลย พระคุณเอียถึงพระองค์จะสังสัย ก็น้ำใจของมัธรีนี้ก็ตัวที่เป็นไม้เท้าก้าวเข้าสู่ที่ทางทดแทน (ราม สีดาวนุพุตรา) อุปมาแม้นเหมือนสีดาอันภักดีต่อสามีรามบันพิต ปานประหนึ่งว่าคิชช์กับอาจารย์ พระคุณเอีย เกล้ากระหม่อมฉันทำผิดแต่เพียงนี้ เพระว่าล่วงราตรีจึงมีโถห ขอพระองค์จงทรงพระกรุณาโปรดชี้โทษานุโถหกระหม่อมฉันมัธรี แต่ครั้งเดียวนี้ถีด

๗๘

เมื่อสมเด็จพระยอดมิงเยาวมาลัยมัทติ กราบทูลพระราชสามีสักเท่าใดๆ ท้าวเชอจะได้โปรดรับกิมมี พระนางยิ่งหมองครีโศกกำสรดสะอึกสะอื้น ถวายบังคมคืนออกมาเที่ยวแสงหาพระลูกรักทุกหนแห่ง กระจ่างแจ้งด้วยแสงพระจันทร์ส่องสว่างพื้นอัมพรประเทศวิถี นางเสด็จจรลไปหยุดยืนในภาคพื้นปرمณฑลได้ต้นหว้า จึงตรัสว่า (อิเม เด ชมพุก้า รุกุขາ) ควรจะส่งสารเอียด้วยต้นหว้าใหญ่ใกล้อาราม งามด้วยกิ่งก้านประกวัดกันใบช่อุ่มประชุมซ่อเป็นฉัตรชั้นดั่งฉัตรทอง แสงพระจันทร์ดันส่องต้องน้ำค้างที่ขังให้ไหลลงหดดယอย เหมือนหนึ่งน้ำพลอยพร้อยๆ อญี่พระยาๆ ต้องกับแสงกรวดทรายที่ได้ต้นอ่าวมรวมวัวดูเป็นวนวงแหวน ดั่งบุคคลเจ้าแก้วมาระແນແກลังมาโปรดโภคบรมณฑลก็เหมือนกัน งามดั่งไม่ปาริชาตในเมืองสาวรค์มาปลูกไว้ ลูกรัก เจ้าแม่เอี่ย เจ้าเคยมาอาศัยนั่งนอนประทับร้อนสำราญร่มรื่นๆ สำราลเล่นเย็นสบาย พระพายรำเพยพัดมาจิวเนือย เริ่ระรีเรือยร่องอญี่หริ่งๆ แต่ลูกรักของแม่ทั้งชายหญิงไปอยู่ไหนไม่เห็นเลย (มหาโนโตรชาติ) อนิจจาๆ เอี่ยเห็นแต่ไทรทองถัดกันไป กิ่งก้านใบราชห้อยยื่นระย้า เจ้าเคยมาห้อยโหนโยนชิงช้าชวนกันแกร่งไก แล้วเล่นໄล่ปิดตาหาเร้นແບບหลังบริเวณพระอาวาส (อีมาดา โปกุธรณี ร่มมา) เจ้าเคยมาประพัสสรงสนานในสระครี โบกุธรณีคำแห่งนอกพระอาวาส นางเสด็จลีลาศไปเที่ยวเวียนรอบ จึงตรัสว่าน้ำเอียเคยมาเปี่ยมขอบเป็นไร่จึงขอดขันลงชุ่นหมอง พระพายเจ้าเอียเคยมาพัดต้องกลืนอุบล พากลิ่นสุคนธ์ขอรสมารวยรื่นเป็นไร่จึงเสื่อมหอมหายชื่นไม่เฉียยจำ ผุ่งปลาเอียเคยมาผุดคล้ำดำแฟงฟอง บังก์ชื่นล่องว่ายอญี่ล้อยเลื่อนชมแสงเดือนอญี่พระยาๆ เป็นไร่จึงไม่ว่ายเวียนวง นกเจ้าเอียเคยบินลงໄล่จิกเหยือทุกเวลา วันนี้ແປลงเปล่าตามแม่แลไม่เห็น พระลูกเอียเจ้าเคยมาเที่ยวเล่นแม่แลไม่เห็นแล้ว โอแลเห็นแต่สระแก้วอญี่อ้างวังวังเงวใจ นางก์เสด็จครรโลลล่วงคำบลเที่ยคันหาพระลูกตามลำเนาเนินป่า ทุกสุมทุมพุ่มพุกกาชาป่าสูงยูงยางใหญ่ไฟระหงพนัสแಡนดงเย็นยะเยือกเงียบสงัดเหงา ได้ยินแต่เสียงดุเหว่าละเมอร้องก้องพนาเวศพระกรรณเนือสังเกตว่าสองดрутณเยาวเรศเจ้าร้องขานอญี่แ渭ๆ ให้หาดว่าสำเนียงเสียงพระลูกแก้วเจ้าขานรับพระมารดา นางเสด็จลีลาเข้าไปหาดุ เห็นหมู่สัตว์ตุบากลัดกล้มเข้าสุมนอน นางก์ยิ่งสะท้อนถ่อนพระทัยเทวะครวญเสด็จด่วนๆ ตะดุ่มเดินเมิลมุ่งละเมะไม้มองหมอบ แต่ย่างเหยียบเงียบกรอบก์เหลียวหลัง พระโสดฟังให้หาดแ渭ว่าสำเนียงเสียงพระลูกแก้วเจ้าบ่นอญี่จึงๆ พุ่มไม้ครึ่มเป็นเงาๆ չະໂຟເງື່ອມ พระเนตรເຮືອແລ້ວເລືອນ

ให้ลายเลื่อมเห็นเป็นรูปคนตะคุ่มๆ ออยู่คล้ายๆ แล้วหายไป สมเด็จฯ ทรงเชือเที่ยวตะโภน กุกุก้อง พระพักตร์เรอฟูมฟองนองไปด้วยน้ำพระเนตรเรอโศกา จึงตรัสรู้ว่าโ้อ่อเวลา ปานะนี้เอียจะมีดีก็ดีน จนจะสินคืนค่อนรุ่งไปเสียแล้วหรือจะไม่มีรู้เลย พระพาย รำเพยพัดมาเรื่อยอยู่เฉยอยู่ อกแม่นี้ให้อ่อนหัวสุดละห้อย ทั้งดาวเดือนก็เคลื่อนคล้อย ลงลับไม้ สุดที่แม่จะติดตามเจ้าไปในยามนี้ ผุ้งลิงค่างบ่างชานี้ที่นอนหลับ กึกลึ้งกลับเกลือก ตัวอยู่ยังเยี้ย หันหนากหักหัวเงยเหราเงยบหุกรวงรัง แต่แม่เที่ยวเซ้งเสาะแสวงทุกแห่ง ห้องหิมເວສก້າປະເທດຖາກຈາກ ສุดสายนัยนาที่แม่จะตามไปเลิงแล ສุดโสตแล้วที่แม่จะ ขับทราบฟังสำเนียง สุดสูรเสียงที่แม่จะรำเรยกີໄรร้อง สุดฝีเท้าที่แม่จะเยื้องย่องยกย่าง ลงเหยียบดิน กີສຸດສິນສຸດປັບປຸງສຸດຫາສຸດຄັນເຫັນສຸດຄົດ จะໄດ້ພານພບປະສປອຍພຣະລູກນ້ອຍ แต่ສັນນິດໄມ້ເລືຍ จึงตรัสรู้ว่าเจ้าดวงມະນາທາກອງທັງคູ່ຂອງແມ່ເອີຍ หรือว่าเจ้าທຶນຂ້າງວາງຈິຕ ໄປເກີດອື່ນ ແມ່ອນແມ່ຜັນເມື່ອຄືນນີ້ແລ້ວແລ

(ກົກົງເວ) ດູກຮສງໝັງກຽງພຣມຈາກີ ເມື່ອສົມເດືຈພຣມທີ່ທຽກກຳສຽດແສນກົມປ່າກ ເພີ່ງພຣສັນດານຈະຂາດຈະດັບສູງ (ປະເທິວຕຸວາ) ນາງເສວຍພຣມອາດູຮູນເທວະໃນພຣອຸຮາ ນໍ້ພຣມສຸ່ລະນາເຂອໄຫລນອງຄລອງພຣະນິຕ່ ທຽກພຣະກັນແສງແສນເທວະພິໄຮ້ຮ້າ ຕັ້ງແຕ່ ປະກົມຍາມຄໍ່າໄມ້ຫຍ່ອນຫຍຸດແຕ່ສັກໂມງຍາມ ນາງເສດົງໄດ້ເຕັດຕາມທຸກຕຳບລະເມາະໄມ້ພຣ ສົນທຶນ ຖຸກຫ້ວຍຮາຣະຫານທີ່ເຫວຫຼຸບຫ້ອງຄູ່ຫາວາສ ຖຽກພຣີໄຮ້ຮ້ອງກົ່ອງປະກາສ ເກົ່ານຳເນື່ອງ ພຣະສຸຮເສີຍເຮືອເຍົກເຍືນຮ່ຍ່ອທຸກອກສັດວິ ພຣະພາຍີ່ເພີ່ງພັດທຸກກິ່ງກ້ານ ບຸ່ນຍັງກີບການພກກາກ ຮັດມີພຣະຈັນທຽກມ້າມອອນເໜື້ອນໜີ່ຈະເຄົ້າໂຄກແສນວິປົໂຍຄ ເມື່ອຍາມປັຈຸສູມຍັງ ທັງຮັດມີພຣະສຸຮີໂຍທັນສ່ອງອູ່ຮ່າງໆ ຂຶ້ນເຮືອງພ້າ ເສີຍະນີ່ເໜີ່ຍົວໄມ້ໄທ້ ໄຫາລະຫ້ອຍໂຫຍ ພຣະກຳລັງນາງກົດໂຮຍພິໄຮ້ຮ້ອງ ພຣະສຸຮເສີຍເຮອກຸ່ກ່ອງກັງວານດັງ ເຫັນເຈົ້າ ທຸກພຣະອົງຄົກອົດພຣະຫັດເກີ່ມເຮືອງພຣະໂສດສັບສາຮ ພຣະເຍວມາລີຍເຮອເທື່ວາພຣະລູກ ພຣະນາງ ເຮອເສວຍທຸກໆໜີ່ແສນເຂົ້າຢູ່ ຕັ້ງແຕ່ຍາມເຢັນຈອນຮຸ່ງເຫັນສຸດສິນທີ່ຈະເຖິງຄັນ ທຸກຕຳແໜ່ນ່າງແກ່ລະ ສາມໜ່າຍເຫັນທຸກໆໜີ່ແສນເຂົ້າຢູ່ (ປັນຸຜຣສໂຍໜນມຄຸດໆ) ຄ້າຈະຄລື່ຄລາຍຂໍຍາມມຽກກີໄດ້ສົບຫ້າໂຍໜ໌ ໂດຍນິຍມ ນາງຈຶ່ງເຫັນເຂົ້າໄປສູ່ພຣະອາຄຣມບັນຄມບາທພຣະກັສດາ ປະໜີ່ວ່າຊີ້ວາຈະວາງວາຍ ທຳລາຍລ່ວງ ສອງພຣະກຣເຫຼືອຂ້ອນກຽງທຽກພຣະກັນແສງຄວາມູ່ຄໍ່າແລ້ວຮັພັນວ່າ ໂອ້ເຈົ້າດວງ ສຸຮັນຈັນທຽກທັງຄູ່ຂອງແມ່ເອີຍ ແມ່ໄມ້ຮູ້ເລືຍວ່າເຈົ້າຈະໜີ່ພຣະມາດາໄປສູ່ພຣາໄດ້ໄມ້ຮູ້ທີ່ ຢ້ອຈະ

ข้ามันทีทะเลวนหิมเวศประเทศทิศเดนได้ ถ้ารู้แจ้งประจักษ์ใจแม่ก็จะตามเจ้าไปจนสุดแรง นี่ก็เหลือที่เม่จะเที่ยวแสวงสืบเสาะหา เมื่อเข้าเม่จะเข้าไปสู่ป่า พ้อชาลีแม่กัณหาบั้งทูลสั่ง แม่ยังกลับหลังมาโอลมลูบจุบกระหม่อมจอมเกล้าทั้งสองรา กลินยังจับนาสาอยู่ร่วยรืน โอ้ พระลูกข้านี้จะไม่คืนเสียแล้วกระมังในครั้งนี้ กัณหาชาลีลูกรักแม่ นับวันแต่ว่าจะแลลับล่วง ไปเสียแล้วจะหนอ icos ใจจะดีกอดพระศอเสวยนมพกมด้วยแม่เล่า ยามเมื่อเม่จะเข้าที่บรรจุกรณ์ เจ้าเคยเคียงเรียงหมอนอนแนบข้างทุกราตรี แต่นี่เม่จะกล่อมใจให้นิทรา โอ้แม่อุ้มท้อง ประคงเคียงเลี้ยงเจ้ามาก็หมายมั่น สำคัญว่าจะได้อยู่เป็นเพื่อนยากจะฝากผีพึงลูกทั้งสองคน มิรู้ว่าจะกลับวิบัติพลัดพรากไม่เป็นผลให้อาเพศผิดประมาณ เจ้าอาแต่ห่วงสงสารนี่หรือ มาสามคล้องให้แม่นีติดต้องข่องอยู่ด้วยอาลัย เจ้าทึ้งชื่อและโฉมไว้ให้เปล่าอกในวิญญาณ เมื่อเข้าเม่จะเข้าไปสู่ป่ายังได้เห็นหน้าเจ้าอยู่หลังๆ ควรจะหรือมาสลดแม่นีไว้ เมื่อ่อน จะเดือนให้แม่นีบปรลัยเสียจริงแล้ว ควรจะสงสารอ่อนด้วยนางแก้วกัลยาณี น้อมพระเกศ ลงทูลถามหัวจะติดตามพระลูกรักทั้งสองรา กราบถวายบังคมลาลูกเลื่อนเขียนยกพระบาท เยื่องย่าง พระกายนางให้เสียวสันหัวนี้ไหวไปทั้งองค์ ดุจชาญธงอันต้องกำลังลมอยู่ลิวๆ สิ้นพระแรงโรยเชอให้หายห่วง พระศอเชอหุบง่วงดวงพระพักตร์เชอผิดเพ้อด ให้แปรผัน จะทูลสั่งกิยังมิทันที่ว่าจะทูลเลย แต่พอตรัสว่าพระคุณเจ้าอ่อนคำเดียวกันนั้น ก็หายเสียงเอียงพระกายป่ายศิโรเพชรูน์ พระเนตรหลับหับพระโอฆรูปงันท์ (วิสัญญี หุตว่า) นางกิถิวิสัญญีสลบลงตรงหน้าจาน ปานประหนึ่งว่าพุ่มฉัตรทองอันต้องสายอัสนีฟ้าด ขาดระเนนเอนแล้วก็ล้มลงตรงหน้าพระที่นั่งเจ้า นั่นแล

(อุท มหาสตุโต) ปางนั้นสมเด็จพระเวสสันดรอดุลดวงกษัตริย์ ตรัสทอดพระเนตร เห็นพระอัคเครศถึงวิสัญญีภาพสลบลงวันนั้น พระทัยท้าวเชอสำคัญว่าพระนางเชอวางแผน สะดึงพระทัยหายว่าโอ้อนิจามทรีเจ้าพี่อ่อน บุญพื่นน้อยแล้วนะเจ้าเพื่อนยาก เจ้ามาตาย จากพี่ไปในวงศัด เจ้าจะเอาป้าชฎาหรือมาเป็นป้าช้า จะเอาพระบรรณาณนี่หรือเป็น บริวณพระเมรุทอง จะเอาแต่เสียงสาลิกาก้อนรำร้องนั่นหรือมาเป็นกลองประโภคใน จะเอา แต่เสียงจั่นและเรื่อันรำร้องนั่นหรือมาต่างแตรังข์และพินพาทย์ จะเอาแต่เมฆหมอก ในอากาศนั่นหรือมากันเป็นเพ dane จะเอาแต่ยูงยางในป่าพระหิมพานต์มาต่างฉัตรเงินและ ฉัตรทอง จะเอาแต่แสงพระจันทร์อันผุดผ่องมาต่างประทีปแก้วงามโօภาส อนิจามทรีอ่อน

มาดายօนจօนาດໄຮຢາຕີທີກລາງດົງ ຄຣັນທ້າວເຮອຄ່ອຍຄລາຍລົງທີໂສກສ້ລຍໍ ຈຶ່ງຜັນພະພັກຕົ້ນ
ນາພິຈາຮາກົງຮູ້ວ່າຍັງໄມ້ອາສັນ ຈຶ່ງເຂົ້າໄປຢັງພຣະຄັນຮຸງກົງຢືນເຄານທີ່ອັນເຕີມໄປດ້ວຍນໍ້າມາກັນໃດ
ຕັ້ງແຕ່ພຣະອງຄໍທຽງພຣະພນວຫໍພຣມາໄດ້ຄຶ້ງເຈີດເດືອນປລາຍ ຈະໄດ້ຕັ້ງພຣະກາຍນາງມັກຮົງ
ໜາມໄດ້ ເມື່ອຄວາມຖຸກໝັ້ນວິສິມມີອາຈົ້າທີ່ຈະກຳທັນດວວ່າອາຕມະນີເປັນດາບສຖານີ່ ຍກເຕີຍພຣະມ້ທີ່
ຂຶ້ນໄສດ້ກວັກເຂວາວິມາໂສຈສຽງສົງທີ່ອຸປະພຣມ້ທີ່ ອວງວ່າຈະໄຫ້ຊຸ່ມຊື່ນີ້ສົມປຖາດີຄືນມາ
ແກ່ງ່ນາງພຣະຍາ ນັ້ນແລ້

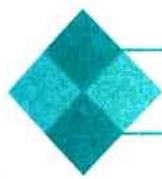
ໆ

(ກົງເວ) ດູກຮກກິ່ງສູງຜູ້ທຽງສິລືວິສຸທິສິກຂາ ເມື່ອສົມເດືຈພຣະມ້ທີ່ເຮອໄດ້ສົມປຖາດີ
ຄືນມາ ນາງພຣະຍາເຈົ້າລະອາຍແກ່ເທັດນັກ ດ້ວຍດ້ວມານອນຍຸ່ນຕັກພຣະຮາສາມີ ພຣະມ້ທີ່ຈຶ່ງທຸລຄາມວ່າ
(ອຸງຸຈາຍ) ຈຶ່ງອຸງຸຈາກຮາກໂດຍດ່ວນເລື່ອນພຣະອງຄໍລົງຈາກຕັກພຣະຮາສາມີ ພຣະມ້ທີ່ຈຶ່ງທຸລຄາມວ່າ
ພຣະພຸທົກເຈົ້າຂ້າ ພຣະລູກຮັກທັງສອງຮາໄປອູ້ຢູ່ໃໝ່ນະຳພຣະນາທ ທ້າວເຮອຈຶ່ງຕັສປະກາບວ່າ
ດູກເຈົ້າມ້ທີ່ ອັນສອງກຸມານີ້ພໍໃຫ້ເປັນທານແກ່ພຣາມັນແຕ່ວັນວານນີ້ແລ້ວ ພຣະນອງແກ້ວ
ເຈົ້າຍ່າໂສກສ້ລຍໍ ຈຶ່ງຕັ້ງຈົດຂອງເຈົ້ານັ້ນໃຫ້ສົມນັສຄຣັກຫາ ໃນທານອັນກ່ອກຖາກິນຫາຮາກຫານ
ນາມີ (ລຸຈາມ ປຸດຸເຕ ຂົວນຸດາ) ຄ້າເຮົາທັງສອງນີ້ຍັງມີຊີວິດສົບໄປ ອັນສອງກຸມານີ້ໃຫ້ຮັ້ງ ກົດ
ຈະໄດ້ພັບກັນເປັນມັນແມ່ນ ດຶງແສນສັດພິຮັດນີ້ເຄື່ອງອັນການຊື່ງພຣະຮາກຫານໄປນັ້ນເຮັກຈະ
ໄດ້ດ້ວຍພຣະທັຍຫວັງ (ທັງໝາຍ ສປປຸຣີໂສ ຖານໍ) ມ້ທີ່ເອີ່ຍ ອັນອອິຍສັດບຸຮູ່ເຫັນປານດັ່ງຕົວພື້ນ
ຈະນີ້ ດຶງຈະມີຂ້າວຂອງສັກເທົ່າໄດ້ (ທີ່ສວາ ຍາຈກມາດເຕ) ຄ້າເຫັນຍາຈັກເຂົ້າມາໄກລ້ ໄກວ່ວອນ
ຂອ່ມຍ່ອທັນໃນທາງຫານ ຈົນແຕ່ຫັ້ນລູກຮັກຍອດສົງສາຣີພື້ຍັກໃຫ້ເປັນທານໄດ້ ອັນສອງກຸມານີ້ໃຫ້ຮັ້ງ
ເປັນແຕ່ທານພາທີຮກກາຍນອກໄມ້ອື່ມໜໍາ ພໍຈະໄຄຣໃຫ້ອັນດີກຳທານອີກນະເຈົ້າມ້ທີ່ ຄ້າແມ້ນ
ມືບຸຄຄລູ່ໄດ້ປຣາດນາເນື້ອໜັງມັງສັງລູໂທິດວົງທ້າຍນັ້ນແຕ່ຮັກທັງໜ້າຂວາ ພຶກຈະແຫວັດ
ໃຫ້ເປັນທານໄມ່ຍ່ອທັນເຄື່ອງນີ້ ມ້ທີ່ເອີ່ຍ ຈົກຮາດ້ວຍໜ້າໂນທາກຫານໃນກາລບັດນີ້ເກີດ

ສົມເດືຈພຣະມ້ທີ່ຖຸລສອງພຣະໂອງກາຮວ່າ ພຣະພຸທົກເຈົ້າຂ້າ ແຕ່ວັນວານນີ້ເຫດຸໃນ
ຈຶ່ງໄມ່ແຈ້ງຍຸບລສາຮໃຫ້ກາບເກລົາ ທ້າວເຮອຈຶ່ງຕັສເລົ່າວ່າພຣະນອງເອີ່ຍ ພໍຈະເລົ່າໃຫ້ເຈົ້າຟົກ
ສຸດໃຈ ດ້ວຍເຈົ້າມາແຕ່ປາໄກລຍັງເໜື່ອຍັນນັກ ພໍ່ເຫັນວ່າຄວາມຮັບຄວາມຮັກຈະຮຸກອກ ດ້ວຍ
ສອງດຽວທາກເປັນເພື່ອນໄວ້ ເຈົ້າມ້ທີ່ເອີ່ຍ ຈົນຜ່ອງໄສອຍ່າສອດແຄລ້ວ ອັນສອງພຣະລູກແກ້ວໄປ
ໄກລແຕ່ຮ ພຣະນາງຈຶ່ງຕັສວ່າ ພຣະພຸທົກເຈົ້າຂ້າອັນສອງກຸມານີ້ ແກ້າກະຮ່ມ່ອມລານໄດ້
ອຸດສາຫະຄອນ ຍ່ອມພຍາບາລບໍາຮຸງມາ ລຂອນ້ມອນາດ້ວຍປີບິນບຸດຮາກນາມີ ລຂອໃຫ້

น้ำพระทฤติพรองค์จงผ่องแผ้วอย่ามีมัจฉารภอมกุศล อย่ามาประปนในน้ำพระทฤติของพรองค์เลย หัวเรอจึงตรัสว่าพระหองเอี่ย ถ้าพี่ได้ให้ด้วยเลื่อมสครัทชาแท้แล้ว ที่ไหนเลยแผ่นดินดานจะก้มปนาทหวดหวนไหวจลาจล หัวเรอเล่าสนธิ์หัศจรรย์ อันเมื่อยู่ในกัณฑ์กุமารบรรพ กลับมาเล่าให้พระมัทรีฟังแต่ในการลหนหลังนี้แล้วแล

(สา มทที) ส่วนสมเด็จพระมัทรีศรีสุนทราบบรรราชชิดามหาสมมุดิวงศ์วิสุทธิ สืบสันดานมา (วราโรหา) ทรงพระพักตร์ผิวผ่องดุจเนื้อทองไม่เทียมสี (ยสสสินี) มีพระเกียรติยศอันโอลหารล้ำเลิศวิไลลักษณ์ยอดกษัตริย์ อันทรงพระศรัทชาโสมนัสบันวิปะนุม น้อมพระเตียรเคารพทาน หัวเรอกซึ่นนานบริสุทธิ์ด้วยปิยบุตรมิ่งมกุฎาหนอันพิเศษ ฝ่ายฝูงอมรเทเวศทุกวิมานมาศมนเทียรทุกหมู่ไม้ ก็ยิมแย้มพระโอษฐ์ ตอบพระหัตถ์อยู่ คาดฉาน ร้องสาขุการสรรเสริญเจริญทานบารมี ทั้งสมเด็จอมรินทร์เจ้าฟ้าสุราลัยอันเป็นใหญ่ ในดาวดึงส์สวรรค์ ก็มาโปรดปรายทิพยบุปผากรอง ทั้งพวงแก้วและพวงทองก็royร่วง จากกลีบเมฆกระทำสักการบูชาแก่สมเด็จนางพระยามัทรี หัวเรอทรงกระทำอนุโมทนาทาน (เวสุสุนตระสุส) แห่งพระเวสสันดรราชญาชีผู้เป็นพระภัสดา (อิติ เมาะ อิมินา ปกาเรน) ด้วยประการดังนี้แล้วแล



คำอธิบายศัพท์และข้อความ

กระลี	เหตุร้าย
กเลวะ	ชา กศพ
ชี	นักบัวช ในที่นี้หมายถึงพระเวสสันดร
เต็มเดือด	เดือดเต็มที่ หมายถึงโกรธจัด
เกือน	ป่า
รามคະหนอง	กำลังคนอง หมายถึงกำลังชน
ทุเรศ	ใกล ในความว่า “จากบุรีทุเรศมา”
น่าหลาใจ	น่าประหลาดใจ
นິ້ມນັຍສົດ	ประหยัดถ้อยคำ ไม่ยอมพูด
บริหารการ	ผู้กำหนดที่หญิงรับใช้ ผู้กำหนดที่ภารรยา ในที่นี้หมายถึง พระนางมัทรี
บริภาษณา	บริภาษ กล่าวโถง
ພญาพາພມຖຽງ	ราชาแห่งสัตว์ร้าย ราชาแห่งสัตว์ที่กินสัตว์อื่นเป็นอาหาร หมายถึงสัตว์ร้ายหั้งสามอันเป็นร่างแบลงของเทพยดา สามองค์ที่แบลงร่างตามคำสั่งของพระอินทร์ที่ให้มาสกัด กันพระนางมัทรีไม่ให้ขัดขวางการนำเพียงบุตรท่านบำบัด ของพระเวสสันดร สัตว์ร้ายหั้งสาม ได้แก่ ພญาໄກສරราชສີຫຼັກ ພญาເສືອໂຄຮົງແລ້ວພญาເສືອເໜືອງ
พระราชสมการ	พระราชผู้อุกบัวช เป็นคำที่พระนางมัทรีเรียกพระเวสสันดร เมื่อขนาดใหญ่
พร้า	
พฤกษาลดาวัลย	ไม่เลือยหรือไม้ເຕາ แต่ในที่นี้หมายถึงไม้ผลซึ่งอาจหมายถึง ต้นไม้ที่ออกลูกออกผลแล้วตาย เช่น กล้วย หรือหมายถึง ต้นไม้ในป่าที่มักถูกคนเดินทางเอาเม็ดตัดกิ่งหรือранกิ่งที่มี ผลไม้ไป เป็นการทำร้ายต้นไม้หนักๆ ทำให้ตายได้ง่าย

พื้นเปริมพาล	พื้นที่โดยรอบ ในที่นี้หมายถึงอาณาบริเวณ
มังสือ	คือมังสะ เนื้อ
มัจฉาราม	ความตระหนี่
มาเลศ	มาลี ดอกไม้
มุจลินธ์	สระใหญ่ในป่าหิมพานต์ เป็นที่ที่แหงสือตัวอยู่ “ปราสาทจากมุจลินธ์” หมายความว่า “ไปจากสารมุจลินธ์”
มูนมอง	มากมาย
เมล	มองดู
ไม่มีเนตร	ไม่มีตา ในที่นี้หมายความว่า “ไม่เห็นหนทาง หาทางออกไม่ได้”
ยับ	พังทลาย ในความว่า “อกของโครงจะอาภัยบัญบิกลงเหมือนอกของมัตตี”
ยุบลสาร	ข่าว
ระแนง	เรียงราย ในความว่า “ดั่งบุคคลเอาแก้วมาระแนง”
ศิริเพรษ	ผ้าโพกศีรษะ ในที่นี้หมายถึงศีรษะ “บ่ายศิริเพรษ” คือเออนศีรษะลง
สองรา	สองคน คำว่า “รา” เป็นภาษาถิ่นล้านนา แปลว่า “เราทั้งคู่”
สัตพิชรัตน์	แก้ว ๗ ประการ “ได้แก่ ทอง เงิน มุกดาหาร หับทิม “ไฟทุร์ย์ เพชร และแก้วประพาย
สารกคาน	คือสารแหรกและคานซึ่งเป็นเครื่องหาย สารแหรกคือเครื่องใส่ของสำหรับหาย ปกติทำด้วยหวาย ส่วนคานคือไม้คานซึ่งใช้ถอนสารแหรกตรงปลายไม้ทั้งสองข้าง
หน่อ กษัตริย์	เชือสายกษัตริย์ ในที่นี้หมายถึงพระนางมัตตีผู้เป็นพระชนิดาของกษัตริย์มัทตราช
หน้าฉาน	หน้าทั่ง ในที่นี้หมายถึงตรงหน้าพระอาทิตย์ที่พระเวสสันดรประทับอยู่
อุภ្មາກາ	ลูกขี้น

ชวนคิดพินิจคุณค่า

วิเคราะห์เนื้อหา

๑. เรื่องร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัธรี แสดงบุคลิกักษณะของพระนาง มัธรีอย่างไรบ้าง อธิบายพร้อมยกตัวอย่างประกอบ
๒. นักเรียนคิดว่าวิธีการที่พระเวสสันดรตรัสบริภาษพระนางมัธรีเพื่อตัดโศกของ พระนางนั้น มีความจำเป็นหรือไม่ อภิปรายและให้ข้อเสนอแนะวิธีอื่นๆ มาอีกอย่างน้อย หนึ่งวิธี พร้อมทั้งคาดการณ์ผลของการกระทำด้วยวิธีที่นำเสนอันนี้ว่าจะเป็นเช่นไร
๓. คุณธรรมที่ปรากฏในเนื้อเรื่องร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัธรี มีอะไรบ้าง อธิบายและยกตัวอย่างพฤติกรรมของตัวละครที่แสดงคุณธรรมนั้นๆ
๔. นักเรียนจะนำคุณค่าด้านสังคมที่ได้จากเรื่องร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัธรีไปใช้ประโยชน์อย่างไรได้บ้าง

พิจารณาภาษาการประพันธ์

๑. เหตุใดพระนางมัธรีจึงกล่าวเปรียบเทียบตัวพระนางว่า “อุปมาเสมือนหนึ่ง พฤกษาลดา Wallace ยอมจะอาสัญลงเพราะลูกเป็นแท้เที่ยง” นักเรียนเข้าใจว่าอย่างไร
๒. อธิบายการใช้กริโวหารต่อไปนี้ ว่าเป็นกริโวหารแบบใด มีลักษณะอย่างไร “น้ำเอี่ยเดยมาเปี่ยมขอบเป็นไรจึงขอดขันลงชุ่นหมอง พระพายเจ้าเอี่ยเดยมาพัดด้อง กลีบอุบล พากลีนสุคนธ์ขอรสมารวยรื่น เป็นไรจึงเสื่อมหมอยาชีนไม่เนื้อยั่ว...”
๓. เปรียบเทียบโวหารคร่าคราญของพระเวสสันดรเมื่อคิดว่าพระนางมัธรีสิ้นพระชนม์ กับโวหารคร่าคราญของพระรามที่มีต่อนางสีดาในการพยั่นงองloy พระราชนิพนธ์พระบาท สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
๔. วิเคราะห์คุณค่าด้านวรรณศิลป์ที่ได้รับจากเรื่อง ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัธรี

๕. รวบรวมการใช้เวลาหารต่างๆ ในเรื่องร่ายความหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัที

๖. ฝึกทักษะการอ่านคำประพันธ์ประเภทร่ายยา

เลือกสรรนำไปใช้

๑. มีผู้กล่าวว่า “การจัดงานเทคโนโลยีเป็นเรื่องใหญ่ ต้องอาศัยทั้งกำลังคน กำลังครัวเรือน และกำลังทรัพย์” ที่กล่าวเช่นนั้น เพราะเหตุใด นักเรียนเคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดเทคโนโลยีไม่ ลองแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน
๒. หาโอกาสฟังเทคโนโลยีที่วัด หรือที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น เพื่อศึกษาเนื้อเรื่อง ประเพณี วิธีการและจุดประสงค์ในการจัดเทคโนโลยี
๓. แต่งบทประพันธ์เทิดพระคุณแม่ โดยกำหนดชนิดของคำประพันธ์ ขอบข่าย และความยาวตามความเหมาะสม
๔. แสดงบทบาทสมมุติเรื่องมหาเวสสันดรชาดกตอนที่นักเรียนสนใจ
๕. ศึกษาเพิ่มเติมเรื่องมหาเวสสันดรชาดกทั้ง ๑๓ กัณฑ์ และอ่านเรื่องทศชาติ แล้วเปรียบเทียบการบำเพ็ญบารมีในพระชาติต่างๆ กับในมหาเวสสันดรชาดก